

ความขัดแย้งระหว่างลัทธิเหตุวิสัยกับเจตจำนงเสรี

ความหมายของลัทธิเหตุวิสัย

กล่าวโดยทั่วไป ลัทธิเหตุวิสัย เป็นลัทธิทางปรัชญาที่เชื่อว่า เหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุ รวมทั้งการกระทำของมนุษย์ด้วย เพราะการกระทำของมนุษย์ก็เป็นเหตุการณ์อย่างหนึ่ง จากความหมายนี้แสดงว่า เหตุการณ์ทุกเหตุการณ์จะต้องมีเงื่อนไข หรือตัวการกำหนดให้เกิดขึ้น และการเกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามแบบแผน (pattern) ที่ถูกกำหนดไว้แล้ว จะเกิดเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากที่ถูกกำหนดไว้ไม่ได้

ความเชื่อเช่นนี้ทำให้คิดได้ว่า เราจะสืบสาวถึงสาเหตุของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องกัน ทั้งในอดีตและในอนาคต เราทราบว่า g_1 เป็นสาเหตุ หรือตัวกำหนดให้เกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งขึ้น g_1 ในฐานะที่เป็นเหตุการณ์อย่างหนึ่งก็ย่อมมีสาเหตุ คือ g_2 และในทำนองเดียวกัน g_2 ก็ย่อมมี g_3 เป็นสาเหตุ สืบต่อเนื่องกันไป เช่นนี้เรื่อย ๆ เป็นสายโซ่ย้อนไปในอดีตไม่มีที่สิ้นสุด¹ เหตุการณ์ในอนาคตก็จะต่อเนื่องจากสายโซ่ย้อนนี้ไปเรื่อย ๆ จากสายโซ่ของความเป็นสาเหตุและผลนี้ เราสามารถจะกล่าวได้ว่า อดีตเป็นสาเหตุของปัจจุบัน และปัจจุบันเป็นสาเหตุของอนาคต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ปัจจุบันเป็นผลของอดีต อนาคตเป็นผลของปัจจุบัน ถ้าเราเข้าใจสภาพปัจจุบันได้ดีเพียงพอ เราจะเข้าใจสภาพของอนาคตได้ด้วย

---

¹ นักปรัชญาพยายามตอบว่า สายโซ่ย้อนนี้ เริ่มต้นที่สาเหตุแรก (First Cause) อริสโตเติล (Aristotle) ตอบว่า สาเหตุแรกอยู่ที่ Unmoved Mover เช่นต ออگัสติน (St. Augustine) ตอบว่า สาเหตุแรกคือ พระเจ้า (God)

ลาปลาซ (Laplace) กล่าวว่า

เราจำเป็นต้องยอมรับว่า สภาพปัจจุบันของเอกภพ เป็นผลของสภาพก่อน ๆ [อดีต] ของมันเอง และจะเป็นสาเหตุของสภาพที่จะติดูตามมา [อนาคต] ควบ ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ผู้มีสติปัญญา ซึ่งรู้อะไรทั้งปวงที่ประกอบกันเป็นเอกภพ คงจะสามารถเข้าใจพฤติกรรมของเหตุวิฤกษ์ที่ใหญ่ที่สุดของโลก และเข้าใจ พฤติกรรมของอะตอมที่เบาที่สุด วาอยู่ในกฎเกณฑ์อันใดอันหนึ่งเท่านั้น ถ้า หกควาสติปัญญาของเขา มีอำนาจพอที่จะรวบรวมเอาข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ ใด สำหรับเขา ไม่มีอะไรที่ไม่แน่นอน ทั้งอดีต และอนาคต จะคงอยู่ใน สายตาของเขาโดยตรง¹

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ตามความเชื่อของดลัทธิเหตุวิสัย ทำให้เราเข้าใจว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลกอยู่ในระบบของความเป็นสาเหตุและผล มีความแน่นอนตายตัว อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่มันถูกกำหนดไว้แล้วอย่างเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เช่น วินาทีเกิดฝนตกหนักและชายหัดแรง การเกิดขึ้นเช่นนี้ ย่อมมีเงื่อนไขหรือภาวะการณ กำหนดให้เกิดขึ้นเช่นนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถ้าเราเข้าใจเงื่อนไขหรือภาวะการณ ที่เป็นตัวกำหนดของมันทั้งหมด เราย่อมคาดการณได้ว่า จะต้องเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น ก่อนที่เหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นเสียอีก ความคิดแบบนี้ นำไปสู่ความคิดแบบจักรกลนิยม ที่ถือ วาระบบธรรมชาติหรือระบบของเครื่องจักรขนาดใหญ่ ทุกอย่างในธรรมชาติอยู่ในกลไก ของเครื่องจักรอันนี้ทั้งสิ้น การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง หรือการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นไปอย่างมีระบบที่แน่นอน ถ้าเราเข้าใจกลไกของมันทั้งหมด เราจะทำนายเหตุ- การณต่าง ๆ ในธรรมชาติได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ทั้งในเรื่องของอดีตและอนาคต

ในพัฒนาการทางความรู้ของมนุษย์ วิทยาศาสตร์ได้ช่วยใ้มนุษย์รู้สาเหตุของ ปรากฏการณต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างมากมาย จนสามารถจะสรุปเป็นกฎเกณฑ์แน่นอน

---

¹ Laplace, Philosophical Essay on Probabilities, quoted in D. J. O'Connor, Free Will, (New York: Doubleday & Company, 1971), p. 10.

ได้ การค้นพบว่า การเคลื่อนที่ของเทห์ตฤบนท้องฟ้า เป็นไปโดยมีกฎเกณฑ์แน่นอน และสามารถคำนวณได้ทางคณิตศาสตร์ การศึกษาธรรมชาติด้วยการสังเกต ทดลอง และ ค้นหาที่แน่นอน เป็นสิ่งยืนยันความเชื่อของลัทธิเทควิสัยซึ่งมีมานานแล้วในปรัชญาทั้งสันตทฤษฎีและกฎต่าง ๆ ของ นิวตัน ถูกนำมาอ้างเพื่อสนับสนุนลัทธิเทควิสัยนี้อย่างเต็มที่ จนเป็นเรื่องที่จะปฏิเสธกันไม่ได้ แทบทุกคนคิดว่า ทฤษฎีของนิวตันนั้น สามารถสรุปออกมาได้ว่า ปรากฏการณ์ทั้งหลายเป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์แน่นอน มีความสม่ำเสมอ สามารถจะทำนายได้

ชาวลัทธิเทควิสัยเชื่อว่า ไม่มีอะไรที่จะอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์แน่นอนอันใดอันหนึ่งไปได้ การกระทำของมนุษย์ก็เช่นกันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น โดยมีสาเหตุที่แน่นอนตายตัว ความก้าวหน้าของจิตวิทยา ทำให้เราทราบว่า อะไรเป็นตัวกำหนดใฝ่มนุษย์ต้องมีพฤติกรรมหรืออุปนิสัยเช่นนั้น การกระทำเกิดขึ้นโดยจำเป็น หลีกเลียงไม่ได้ หรือจะทำอย่างอื่นที่นอกเหนือจากสิ่งที่กำลังทำอยู่ไม่ได้ นั่นหมายความว่า กิริยาอาการของมนุษย์เดินตามกฎธรรมชาติ เช่นเดียวกับเหตุการณ์อื่น ๆ ทั้งหมด กล่าวคือ สามารถจะรูล่วงหน้าได้โดยอนุมานจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน การกระทำทุกอย่างเกิดขึ้นโดยจำเป็นแมแต่การตัดสินใจของมนุษย์ก็อยู่ในขอบข่ายของกฎอันนี้ ความประสงค์หรือความต้องการของมนุษย์ถูกกำหนดตายตัวโดยความประสงค์ในอดีต โดยความเคยชินที่มีมาโดยชนบทรรมนิยม ประเพณี และโดยการศึกษาอบรม ผู้ที่สามารถเข้าใจเหตุการณ์ใดรอบคอบสามารถทำนายได้อย่างไม่ผิดพลาดว่า มนุษย์จะมีอะไรจงใจ จะทำการสิ่งใด จะปฏิบัติตนอย่างไร อุปนิสัยของคนแต่ละคนถูกกำหนดโดยกรรมพันธุ์ โดยสังคม โดยสิ่งแวดล้อม และโดยการศึกษาอบรม จากการศึกษาของนักจิตวิทยา แสดงให้เราเห็นว่า การกระทำของมนุษย์เป็นไปตามกฎเกณฑ์อย่างสม่ำเสมอ ผู้ใดทำข้อมุลหรือทำสถิติไว้ก็จะได้ตัวเลขที่ตายตัวทุกอย่าง เช่น การสมรส การหย่าร้าง หรือการฆ่าตัวตาย มักจะมีตัวเลขผันแปรตรงกับสภาพของเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม อย่างสม่ำเสมอ นี่เป็นข้อยืนยันความเชื่อของลัทธิเทควิสัยได้อย่างมั่นคง ยากที่จะปฏิเสธได้ ยิ่งทฤษฎีวิวัฒนาการของ คาร์วิน ได้รับการเชื่อถืออย่างกว้างขวางขึ้นแล้ว ก็ยิ่งเสริมสร้างความมั่นคงของลัทธิเทควิสัย

มากขึ้น ฐานะของมนุษย์มิได้อยู่เหนือธรรมชาติอีกต่อไป แต่เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของ
ธรรมชาติ เพราะเราสืบสาวไปจนถึงต้นกำเนิดของมนุษย์แล้ว มนุษย์เป็นเพียงผลระดับ
สูงของวิวัฒนาการจากสัตว์ชั้นต่ำสุด ไม่มีการขาดช่วงในธรรมชาติ ไม่มีที่ไหนรอดพ้น
กฎธรรมชาติ

เราจะเห็นว่าลัทธิเหตุผล เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง มิใช่เพียงใน
หมู่นักวิทยาศาสตร์กายภาพเท่านั้น แต่ในหมู่นักศีลธรรม นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา
และแม้แต่นักเทววิทยาคอย ไม่มีใครในหมู่มหาวลัทธิเหตุผล คิดว่าลัทธิเหตุผลขัดกับ
ศาสนา ศีลธรรม และความรับผิดชอบแต่อย่างใด

ที่กล่าวถึงลัทธิเหตุผลมาเป็นการกล่าวโดยรวม ๆ แต่ตามประวัติปรัชญา
ความเชื่อแบบลัทธิเหตุผล แบ่งออกได้หลายประเภท ทั้งนี้แล้วแต่ว่าจะนำไปใช้อธิบาย
เหตุการณ์เช่นใด ที่สำคัญพอจะแยกออกได้ดังนี้

1. ลัทธิเหตุผลทางจริยศาสตร์ (ethical determinism) มีพื้นฐาน
มาจากคำสอนทางจริยศาสตร์ของโสกราตีส ซึ่งมีเพลโตเป็นผู้สนับสนุน โสกราตีสสอน
ว่า มนุษย์ทุกคนปรารถนาจะทำความคิดทั้งนั้น ไม่มีใครต้องการทำความชั่ว เพลโตเสริม
ว่า คนที่รู้ว่าอะไรดีแล้วจะไม่ทำความชั่ว ความตั้งใจของคนเพื่อทำความดีเท่านั้น การ
ทำความชั่วเกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ หรือโดยไม่รู้ว่สิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี กล่าวคือ คน
เรานั้นทำความชั่วโดยไม่ได้ตั้งใจนั่นเอง¹ จากหลักคำสอนนี้ จะเห็นว่า ความคิด
เป็นสิ่งที่กำหนดการกระทำโดยความตั้งใจของมนุษย์ การกระทำที่เป็นไปโดยตั้งใจนั้นมีจุด
หมายเพื่อให้เป็นการกระทำที่ดีทุกครั้งไป จุดมุ่งหมายอันเป็นความคิดนี้จึงเป็นตัวกำหนด
การกระทำทางจริยศาสตร์ของมนุษย์ มนุษย์จะทำอะไรต้องคำนึงถึงความดีอยู่เสมอ

แนวความคิดที่ถือว่า ความคิดเป็นตัวกำหนดการกระทำทางจริยศาสตร์ของ
มนุษย์เช่นนี้ เรียกเป็นความคิดแบบเหตุผลทางจริยศาสตร์ เพราะคนเราทำอะไรลงไป

¹ ผู้สนใจดูเพิ่มเติมได้จาก Plato, Hippias Minor.

้วยความตั้งใจก็มีความดีเป็นตัวกำหนดทุกครั้งไป นักปรัชญาที่สนับสนุนความคิดนี้
 เห็นว่าการกระทำตามเจตจำนงแห่งความดี หรือกระทำโดยมีความดีเป็นเครื่องนำทาง
 เป็นการกระทำที่มีเสรีภาพ คนที่ทำการใด ๆ ้วยเจตจำนงที่มีความชั่วร้ายเป็นตัวกำหนด
 เทียบเป็นการกระทำให้ตัวเองเป็นทาสทามีเสรีภาพไม่ เปเลโต กล่าวว่า ผู้ปกครอง
 ที่โง่เขลาเพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับความดีความชั่วก็ไม่ทางอะไรกับทาส และเป็นบุคคล
 ฒนาสงคราม เรเน เดสการ์ตส์ (Rene Descartes) ยืนยันว่า เสรีภาพของมนุษย์
 ึ่งประกอบไปด้วยความรู้ว่าอะไรคือความดี และความดีนี้เป็นสิ่งจำเป็นต้องแสวงหาด้วย
 ไลบ์นิซ (Leibniz) เห็นว่า พระผู้เป็นเจ้าที่ทรงมีความดีเป็นวิถีนำ และด้วยทรง
 มีความดีเป็นวิถีนำเช่นนี้ พระองค์จึงทรงสร้างโลกตามที่เป็นอยู่นี้ เป็นการสร้างด้วย
 ึ่งเจตจำนงที่มีเสรีภาพอันทำลายมิได้ของพระองค์ เสรีภาพจะสมบูรณ์ได้จะต้องมีความดี
 เป็นสิ่งกำหนด การกระทำที่มีเสรีภาพของมนุษย์จะต้องเป็นไปตามเจตจำนงแห่งความดี
 เท่านั้น นั่นแสดงว่าลัทธินี้เชื่อว่า ความเชื่อของเขาไม่ขัดกับความเชื่อเรื่องเสรีภาพ
 ของมนุษย์เลย

อริสโตเติลไม่เห็นด้วยกับลัทธิเหตุวิสัยทางจริยศาสตร์นี้ เขาเห็นว่ามัน
 ขัดกับข้อเท็จจริงบางอย่าง คนเราไม่สามารถจะบังคับตนเองได้เสมอไป บ่อยครั้งที่
 เหตุผลของเราขัดกับความต้องการหรือกิเลสของเราเอง บางครั้งเราต้องการสิ่งหนึ่ง
 ึ่ง ๆ ที่โดยเหตุผลแล้ว เรารู้ว่ามันเป็นสิ่งไม่ดี นั่นแสดงว่าเหตุผลหรือความรู้ไม่อาจ
 จะควบคุมความต้องการของเราได้ ฉะนั้นคุณธรรมหรือปัญญาไม่อาจจะกำหนดการกระทำ
 ของมนุษย์ได้เสมอไป แม้จะรู้ว่าอะไรคือความดี มนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องเลือกทำความดี
 เสมอไปดังที่โสกราตีสกล่าว

ึ่งอย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญของข้อถกเถียงของอริสโตเติล อยู่ที่ว่า โดย
 ึ่งธรรมชาติแล้วเจตจำนงหรือความต้องการ หรือกิเลสของมนุษย์อยู่ภายใต้การควบคุมของ
 ึ่งเหตุผลเสมอ หรือว่ามีบางครั้งที่เหตุผลอยู่ภายใต้อิทธิพลของเจตจำนง หรือกิเลสของ
 ึ่งเรา ถ้าเป็นไปตามกรณีแรกความคิดของโสกราตีสก็เป็นสิ่งที่แย้งได้ยาก แต่ถ้าเป็นไป
 ึ่งตามกรณีหลัง ความคิดของอริสโตเติลก็ถูกต้อง

ทั้งหมดนี้เป็นการนำเอาความคิดแบบเหตุวิสัย มาอธิบายพฤติกรรมของ มนุษย์ในแง่จริยศาสตร์ จึงกล่าวได้ว่า ลัทธินี้เป็นลัทธิเหตุวิสัยทางจริยศาสตร์

2. ลัทธิเหตุวิสัยทางตรรกวิทยา (logical determinism) ลัทธินี้ อาศัยการอ้างเหตุผลทางตรรกวิทยา ยืนยันความเชื่อของพวกตน และถือว่า ข้อความ ทางตรรกวิทยา ถ้าไม่เป็นข้อความที่ถูก ก็ต้องเป็นข้อความที่ผิด อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ข้อความเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอนาคตก็เช่นกัน ถ้าไม่ถูกก็ผิด ถ้าข้อความที่คาดการณ์ไว้นั้นถูก เหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นก็ต้องเกิดขึ้นจริง ๆ ถ้าข้อความนั้นผิด เหตุการณ์ที่ คาดว่าจะเกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าก่อนที่เหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้น เราจะทราบ ได้อย่างไรว่า ข้อความที่เราคาดการณ์ไว้นั้นจะเป็นจริงหรือเท็จ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ สองจะเกิดขึ้น มีอะไรทำให้เรามั่นใจว่าสงครามโลกครั้งนั้นจะเกิดขึ้นหรือไม่ ผู้ที่ สนับสนุนลัทธินี้ในสมัยโบราณ เช่น ไครซิปปุส (Chrysippus) โปสิโดนิอุส (Posidonius) จะตอบว่า "ลางบอกเหตุ (portents)" หรือ "นิมิต หมาย" ¹ เป็นเครื่องชี้ให้เราทำนายเหตุการณ์ได้ ถ้าพบว่ามีลางบอกเหตุหรือนิมิต หมายใด ๆ เกิดขึ้น แสดงว่าจะต้องเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นแน่ โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง ถ้าเป็นการกระทำของคนใดคนหนึ่ง ในเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว จะทำนายได้ แน่ว การกระทำของคนนั้นต้องเกิดขึ้น ยิ่งถาลางหรือนิมิตเกิดจากเทพเป็นยูแสดงให้ มนุษย์รู้ เหตุการณ์นั้น ๆ ยิ่งจะต้องทำนายได้อย่างแม่นยำ นี่เป็นหลักการทำนายของ พวกเขา ซึ่งต่างกับการทำนาย (prediction) ตามความหมายในวิทยาศาสตร์ เพราะมีหลักเกณฑ์ต่างกัน จึงมักจะเรียกการทำนายแบบนี้ว่า "การพยากรณ์" มากกว่า

¹ Paul Edwards (ed.) The Encyclopedia of Philosophy, (New York: The macmillan Company & The Free Press, 1967) Vol.II, p. 360.

ปัญหาการยืนยันความถูกต้องของข้อความเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอนาคตนี้ อริสโตเติล ได้เสนอไว้ว่า ข้อความที่ยืนยันหรือปฏิเสธการกระทำในอนาคตของมนุษย์ บางครั้งเราบอกไม่ได้ว่าจริงหรือเท็จ จนกว่าการกระทำนั้นจะเกิดขึ้นแล้ว หรือไม่ ได้เกิดขึ้นตามเวลาที่กำหนด ทั้งนี้เพราะการกระทำบางอย่างของมนุษย์ต้องมีการไตร่ตรองก่อนอย่างรอบคอบ และขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของเขาคด้วย สงครามโลกครั้งที่สองจะเกิดขึ้นหรือไม่นั้น นอกจากองค์ประกอบอย่างอื่นแล้ว ยังขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของผู้นำประเทศคู่สงครามด้วย กิลเบิร์ต ไรล์ (Gilbert Ryle) กล่าวว่า เราจะบอกว่า ข้อความที่ทำนายอนาคต (predictive statement) เป็น ข้อความที่ถูกหรือผิด เหมือนกับข้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตไม่ได้ เพราะเหตุการณ์ในอดีตได้เกิดขึ้นแน่นอนแล้ว ข้อความที่ทำนายอนาคตจะไม่เป็นจริงหรือเท็จใน ขณะที่เรากล่าวข้อความนั้น มันจะเป็นจริงหรือเท็จก็ต่อเมื่อเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นหรือไม่แล้วเท่านั้น

หลักสำคัญประการหนึ่งที่ลัทธิเหตุวิสัยทางตรรกวิทยาคือ คือข้อความที่ว่า "สิ่งที่จะเกิดขึ้น จะต้องเกิดขึ้น (~~Whatever will be, will be~~)" โดยทางตรรกวิทยาข้อความนี้สมเหตุสมผล แต่ไม่ได้บอกอะไรเกี่ยวกับโลกที่เป็นจริงแก่เราเลย เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องโชคชะตา จึงเรียกลัทธินี้ อีกอย่างหนึ่งว่า ลัทธิชะตากรรมนิยม (Fatalism) พวกนี้เชื่อว่า อะไรจะเกิดขึ้นมันก็ต้องเกิดขึ้น ไม่มีอำนาจใด ๆ ชัดขวางมันได้ นักเดินเรืออาจจะ กล่าวว่า สำหรับตัวเขาไม่มีประโยชน์อะไรที่จะหัดว่ายน้ำให้ชำนาญ เพราะถ้าหากเขาจะต้องตายด้วยการจมน้ำ การว่ายน้ำเป็นก็ไม่มีประโยชน์อะไร และถ้าหากเขาจะไม่ตายด้วยการจมน้ำแล้ว การว่ายน้ำเป็นก็ไม่จำเป็นอีกเช่นกัน นั้นหมายความว่า เขาเชื่อว่า ถ้าโชคชะตาของเขาจะต้องตายด้วยการจมน้ำ เขาก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงว่ายน้ำเป็นเขาก็จะจมน้ำตายอยู่ดี และถ้าเขาจะไม่ตายเป็นเพราะการจมน้ำแล้ว ถึงเขาว่ายน้ำไม่เป็นเขาก็จะไม่จมน้ำตาย เขาจึงเห็นว่า ไม่จำเป็นที่จะฝึกว่ายน้ำ ชีวิตเขาจะผันชะตากรรมไปไม่ได้ ถึงการอ้างเหตุผลแบบนี้จะสมเหตุสมผล แต่เขาดำ

ความเป็นจริงที่จะเกิดขึ้นในชีวิต คือ ถ้าเขาวายน้ำเป็น เขายังมีโอกาสที่จะเอาชีวิตรอดจากการจมน้ำตาย คงไม่ถึงกับหมดทางช่วยตัวเองเลยทีเดียว เหมือนกับคนที่วายน้ำไม่เป็น

นักปรัชญาสมัยโบราณ เช่น ไดโอดอโรส โครนุส (Diodorus Cronus) ได้ให้หลักการพื้นฐานไว้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วนั้น มันเกิดขึ้นด้วยความจำเป็น และการเกิดขึ้นของมันเป็นความจริงอยู่แล้วก่อนที่มันจะเกิดขึ้น คือ เป็นความจริงอยู่เสมอที่ว่าการณ์นั้นจะต้องเกิดขึ้นไม่ว่าจะมีใครรูล่วงหน้าหรือไม่ก็ตาม สงครามโลกครั้งที่สองจะต้องเกิดขึ้นแน่นอนเมื่อถึงเวลาของมัน ไม่ว่าคนในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งนั้นจะรูล่วงหน้าหรือไม่ก็ตาม ความจริงของมันเป็นจริงเสมอ ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ในเมื่อมันเป็นจริงอยู่เสมอ เหตุการณ์เช่นนี้จะต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือจะไม่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ ดังที่ อริสโตเติล กล่าวไว้ว่า "ถ้าเป็นไปได้ที่เหตุการณ์นั้นจะไม่เกิดขึ้น มันก็จำเป็นจะต้องเกิดขึ้น ดังนั้นทุกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจะต้องเกิดขึ้นอย่างจำเป็น" ¹

3. ลัทธิเหตุวิสัยทางเทววิทยา (theological determinism) จากการพัฒนาทางเทววิทยาของศาสนาคริสต์ ทำให้เกิดความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าผู้ทรงมีศักดิ์สูงสุด เป็นสัพพัญญู มีสรรพเดชะ เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก จากความคิดเช่นนี้ ทำให้เกิดลัทธิเหตุวิสัยทางเทววิทยาขึ้น มีนักปรัชญาและนักเทววิทยาทำการพัฒนาขึ้นเป็นระบบอย่างกว้างขวาง

พระเจ้าในฐานะที่ทรงไว้ซึ่งความดีโดยสมบูรณ์ จะต้องทรงกระทำหรือทรงเลือกเฉพาะสิ่งที่ดี สิ่งที่ดีที่พระองค์ทรงสร้างจึงต้องประกอบไปด้วยความดีเท่านั้น จะเป็นสิ่งชั่วร้ายไม่ได้ พระเจ้าจะไม่ทรงทำสิ่งชั่วร้าย ซึ่งถือว่าเป็นบาป เพราะถ้าทำ

¹ Aristotle, On Interpretation, quoted in D. J. O'Conner, Free Will, p. 14.

เช่นนั้นมันก็จะขัดกับการทรงมีค่าสูงสุด โลกและสรรพสิ่งบนโลกเป็นผลจากการทรงสร้างของพระองค์ โลกจึงต้องเป็นโลกตามที่เป็นอยู่ขณะนี้ เป็นโลกที่ประกอบด้วยความคิด ไม่มีสิ่งชั่วร้ายหรือบาป แต่สิ่งชั่วร้ายหรือบาปที่มีในโลกเกิดจากความบกพร่องของมนุษย์เอง หากได้เป็นผลจากการทรงสร้างของพระเจ้าไม่ ดังนั้น การที่โลกต้องเป็นไปตามที่เป็นอยู่นี้ จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นั่นมันเป็นไปด้วยความจำเป็น เนื่องจากความทรงมีค่าสูงสุดหรือความคิดโดยสมบูรณ์ของพระเจ้านั้นเองเป็นตัวกำหนด โลกจึงเป็นโลกที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยที่เป็นอยู่นี้เท่านั้น ไม่อาจจะเป็นโลกอย่างอื่นได้

สปิโนซา (Spinoza) ยืนยันว่า ไม่มีอะไรที่ไม่แน่นอนในธรรมชาติ เจตจำนงเสรีไม่มีแม้ในพระเจ้าเป็นเจ้า พระองค์จะทรงสร้างสรรพสิ่งให้เป็นอย่างอื่นที่นอกเหนือไปจากที่สร้างไว้ไม่ได้ นี่เป็นลักษณะของลัทธิเหตุผลนิยมที่เกิดจากความดีสูงสุดของพระเจ้า

เนื่องจากพระเจ้าทรงเป็นลัทธิเหตุผลนิยม พระองค์จึงทรงรู้อะไรทุกอย่างที่จะเกิดขึ้น สิ่งที่พระเจ้าทรงรู้อะไรทั้งหมดนั้นต้องเป็นความจริง เพราะพระองค์จะทรงรู้อะไรที่ไม่เป็นจริงไม่ได้ เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น พระองค์ก็ไม่ใช่ลัทธิเหตุผลนิยม และความจริงทั้งหมดที่พระเจ้าทรงรู้นั้น เป็นนิรันดร์ ฉะนั้นสิ่งที่พระองค์ทรงรู้อะไรจะเกิดขึ้นนั้นย่อมจะเกิดขึ้นจริงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นต ออภิสติน กล่าววว่า พระเจ้าทรงรู้อะไรทุกอย่างที่มนุษย์ทำ รวมทั้งการทำความชั่วร้ายด้วย สิ่งที่มีมนุษย์ทำจึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ โจนาธาน เอ็ดเวิร์ดส์ (Jonathan Edwards) นักเทววิทยาชาวอเมริกัน ยืนยันว่า การหยั่งรู้ล่วงหน้าไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งที่ถูกหยั่งรู้ก็จริง แต่มันทำให้สิ่งนั้นกลายเป็นสิ่งที่แน่นอน จะต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การหยั่งรู้ล่วงหน้าจะมีไม่ได้ถ้าหากสิ่งที่ถูกหยั่งรู้นั้นไม่ถูกกำหนดไว้แน่นอนก่อนแล้ว

มนุษย์ในฐานะที่เป็นสิ่งถูกสร้าง (Creature) อยู่ภายใต้บัญชาของพระเจ้าผู้สร้าง (Creator) คือ พระเจ้า มนุษย์จึงไม่มีอำนาจที่จะทำอะไรได้เองเลย มนุษย์จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งสรรพเดชะ และความเมตตา พระองค์จึงทรงช่วยเหลือมนุษย์อยู่เสมอ มนุษย์ไม่อาจจะเอาตัวรอดได้ด้วยเจตจำนงของตนเอง พระเจ้าเท่านั้นที่จะช่วยให้ปลอดภัยได้ มนุษย์จึงอยู่ใต้พระบัญชา

ของพระเจ้าถวายประการนี้ มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther) กล่าวว่า การทำความดีไม่อยู่ในอำนาจของมนุษย์ที่จะทำได้เอง เจตจำนงของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพระบัญชาของพระเจ้า หรือไม้เท้าของซาตาน ถ้าหากพระเจ้าทรงเป็นผู้บัญชาเจตจำนงของมนุษย์ก็เป็นไปในทางดี ถ้าหากซาตานเป็นผู้ควบคุม เจตจำนงของมนุษย์ก็เป็นไปในทางเลวร้ายอย่างสิ้นเชิง จึงกล่าวได้ว่าชีวิตมนุษย์เป็นไปตามเทวบัญชา (predestination) นั้นเอง

จะเห็นได้ว่าความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่ง ความสำเร็จสูงสุด เป็นลัทธิปัญญา มีสรรพเดช และเป็นผู้สร้างโลกนั้น ล้วนนำมาสู่ความคิดแบบลัทธิเหตุวิสัยทั้งสิ้น จึงเรียกความคิดแบบนี้ว่า ลัทธิเหตุวิสัยทางเทววิทยา

4. ลัทธิเหตุวิสัยทางกายภาพ (physical determinism) ลัทธินี้เชื่อว่าเหตุการณ์ทั้งหลายเกิดขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว ถ้าเราเข้าใจกฎอันนี้ เราจะเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้น เราเรียกกฎอันนี้ว่า กฎธรรมชาติ ทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎธรรมชาตินี้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นก้อนหิน ภูเขา ต้นไม้ สัตว์ แมงกระตัง มนุษย์ควย นี่เป็นการพิจารณาในทางกายภาพซึ่งทำให้เราเห็นว่า ปรากฏการณ์ทางกายภาพทั้งหลายอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่มีความสม่ำเสมอ สามารถจะทำนายได้ สมัยก่อนเราไม่อาจจะทำนายการเกิดของสุริยุปราคาได้ แต่ทุกวันนี้เราสามารถจะทำนายปรากฏการณ์นี้ได้ ในช่วงเวลานับพันนับหมื่นปี ครั้งหนึ่งเราไม่สามารถจะทำนายวิถีของจรวดได้ แต่ตอนนี้เราสามารถจะเขียนเป็นแผนที่ทางเดินของมันได้ ตลอดจรรยาวิธีที่จะทำให้มันวิ่งไปสู่เป้าหมายได้อย่างแม่นยำ ที่เราทำได้เช่นนี้เพราะเราได้ศึกษาลังเกต ทดลอง ปรากฏการณ์อันนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีก จนสามารถสรุปออกมาเป็นกฎที่แน่นอนอย่างหนึ่ง ถ้าทุกอย่างเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่เราหาได้นี้เราก็จะบอกได้ว่าปรากฏการณ์อันนั้นจะต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การกระทำของมนุษย์ก็เช่นกันอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่แน่นอน ถ้าเราศึกษามนุษย์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้จะพบว่า มนุษย์ไม่ได้แตกต่างจากวัตถุอื่น ๆ เลย อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางกายภาพควย พฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่เราจะรู้อล่วงหน้าได้ เหมือนกับที่เราทำนายปรากฏการณ์ทางกายภาพอื่น ๆ

ความคิดของลัทธิเหตุผลนิยมทางกายภาพนี้ ได้รับการสนับสนุนจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 17 และ 18 การค้นพบว่า การเคลื่อนที่ของเทวดาทดบนทองคำเป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์แน่นอน สามารถจะคำนวณได้ทางคณิตศาสตร์ การศึกษาธรรมชาติด้วยการสังเกต ทดลอง และค้นหากฎที่แน่นอน เหล่านี้ล้วนแต่ได้ผลมายืนยันความเชื่อของลัทธิเหตุผลนิยมทั้งสิ้น ทฤษฎีและกฎต่าง ๆ ของนิวตันถูกนำมาอ้าง เพื่อสนับสนุนลัทธิเหตุผลนิยม แทบทุกคนคิดว่า ทฤษฎีของนิวตันนั้น สามารถจะสรุปออกมาได้ว่า ปรัชญาการทั้งหลายเป็นไปอย่างมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน มีความสม่ำเสมอ และสามารถจะทำนายได้ ถ้าหากเรารู้อาเหตุหรือเงื่อนไขทั้งหลายที่ทำให้เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น ชาวลัทธิเหตุผลนิยมทางกายภาพเชื่อว่าไม่มีปรากฏการณ์ในธรรมชาติที่ไม่แน่นอน ที่เราเห็นว่าเหตุการณ์บางอย่างมีความไม่แน่นอน ไม่สม่ำเสมอ หรือไม่สามารถจะทำนายได้ ก็เพราะเราไม่รู้กฎเกณฑ์แน่นอนของมันหรือเราไม่รู้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดให้มันเกิดขึ้น ถึงรู้อย่างบางส่วนเท่านั้น จึงทำให้เราเข้าใจผิด คิดว่าเหตุการณ์นั้นไม่มีความแน่นอน ทำนายไม่ได้ แต่การศึกษาให้รอบคอบแล้ว จะเห็นว่าปรากฏการณ์ทั้งปวงดำเนินไปตามกฎที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งสิ้น นักฟิสิกส์ส่วนใหญ่เชื่อว่าถ้ายอมรับหลักกลศาสตร์ของนิวตันว่าเป็นจริงก็จำเป็นจะต้องยอมรับความคิดแบบเหตุผลนิยมทางกายภาพด้วย การกระทำของมนุษย์ไม่ได้แตกต่างไปจากปรากฏการณ์ในธรรมชาติทั้งหลายเลย อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง และสามารถจะทำนายได้ล่วงหน้าด้วย ความคิด ความรู้สึกของมนุษย์ ล้วนถูกกำหนดไว้แล้วอย่างตายตัว เหมือนกับเหตุการณ์ทางกายภาพอื่น ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอันแน่นอนนี้ด้วย

ความคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากปรัชญาวัตถุนิยม เช่น ปรัชญาของ โทมัส ฮอบบส์ (Thomas Hobbes) เป็นคน ฮอบบส์ พยายามอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ โดยอาศัยพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ คือ ฟิสิกส์เป็นหลักสำคัญ เขาปฏิเสธสิ่งที่ไม่ใช่สสาร (immaterial) เช่น จิต วิญญาณ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่มียู และยืนยันว่า มโนภาพ (ideas) เพศนาการ (sensations) และขบวนการทางจิตทั้งหลาย

ล้วนเป็นผลของการเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงของสสาร (matter) ในสมอง พฤติกรรมของมนุษย์ คือ พฤติกรรมของสสารคือทอนลงมาเป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสสารได้ เราอธิบายและเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้ โดยหลักการที่ใช้ อธิบายพฤติกรรมของสสาร ความคิดที่ว่า มนุษย์กระทำบางอย่างควยเจตจำนงของตนเอง โดยไม่มีสาเหตุภายนอกกำหนดการกระทำนั้น เป็นความคิดที่ไร้เหตุผลโดยสิ้นเชิง ฮอบส์ กล่าวว่า ไม่มีอะไร "ที่เกิดขึ้นได้ควยตนเอง" ¹ อะไรก็ตามที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็พฤติกรรมของมนุษย์ ความคิดของมนุษย์ ล้วนมีสาเหตุ และสาเหตุนั้นก็มาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ การกระทำโดยตัวของมนุษย์เองเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่เลย ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น

ความเชื่อของลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพนี้ มีอิทธิพลและสำคัญมากในการ คัดค้านความคิดเรื่อง เจตจำนงเสรี หรือเสรีภาพของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะความเชื่อนี้ มีขอเท็จจริงหลายอย่างเป็หลักฐานยืนยันได้อย่างมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความ กวาวหนาทางวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ผ่านมมา ได้ทำให้ความเชื่ออันนี้มั่นคงยิ่งขึ้นจนยาก ที่จะปฏิเสธได้

5. ลัทธิเหศวีสัยทางจิตวิทยา (psychological determinism) ลัทธิ นี้มีความสำคัญมาก เช่นเดียวกับลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพ เมื่อกล่าวถึงปัญหาความ ชัดแย้งระหว่างลัทธิเหศวีสัย กับความเชื่อเรื่องเจตจำนงเสรี เป็นการนำเอาความ เชื่อของลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพ ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากวิทยาศาสตร์ มาใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ลักษณะการอธิบายแตกต่างกันออกไปบ้าง ลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพ อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในธรรมชาติว่ามีสาเหตุมาจาก แรงกดดันทางกายภาพ หรืออยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และสามารถจะทำนาย

¹ Thomas Hobbes, On Human Nature, quoted in Edwards (ed.). The Encyclopedia of Philosophy, p. 364.

เหตุการณ์ต่าง ๆ ใต้อย่างแม่นยำ ทศอย่างดำเนินไปตามกลไกที่แน่นอนเหมือนกับเครื่องจักรที่ทำงานตามกลไกของมัน มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรนี้ การกระทำของมนุษย์จึงถูกกำหนดไว้แล้วล่วงหน้าอย่างแน่นอน เช่นเกี่ยวกับการเดินของนาฬิกา ส่วนลัทธิเหตุวิสัยทางจิตวิทยานั้น จะอธิบายว่า การกระทำของมนุษย์ ถูกกำหนดขึ้นโดยประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และกรรมพันธุ์ เป็นสำคัญ พฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้เป็นหลัก อปนิสัย บุคลิกภาพ หรือรสนิยม ของคนแต่ละคน ก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ การจะศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ให้เข้าใจแจ่มแจ้งต้องศึกษาประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และกรรมพันธุ์ ของเขาด้วย

จะเห็นว่าลัทธิเหตุวิสัยทางจิตวิทยา เน้นที่ ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และกรรมพันธุ์ของมนุษย์ ว่าเป็นตัวสำคัญในการกำหนด หรือเป็นสาเหตุแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่ไคเน้นที่ความสม่ำเสมอ การหากฎเกณฑ์แน่นอน และความสามารถที่จะทำนายได้ เหมือนกับลัทธิเหตุวิสัยทางกายภาพ ลักษณะของความแน่นอนตายตัว ความสม่ำเสมอ ในพฤติกรรมของมนุษย์จึงไม่เหมือนกับเหตุการณ์ทางกายภาพอื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้ของลัทธิเหตุวิสัยทางจิตวิทยานี้เอง ที่ปอปเปออร์ เห็นว่าเป็นความคิดที่คลุมเครือจนไขไม่ได้ ซึ่งจะไคกล่าวในบทต่อไป 005832

เดวิด ฮูม (David Hume) เป็นนักปรัชญาคนสำคัญคนหนึ่งที่ได้เสนอความคิดเป็นแบบลัทธิเหตุวิสัยทางจิตวิทยา ซึ่งนักปรัชญารุ่นต่อ ๆ มาพยายามปรับปรุงจนออกมาในลักษณะดังกล่าวนี้ ฮูม ไควิเคราะห์ความคิดเรื่องความเป็นสาเหตุและผล (causation) ไคว่า มันเป็นเพียงความต่อเนื่องของเหตุการณ์สองเหตุการณ์เท่านั้น สิ่งซึ่งเรียกว่า สาเหตุ (cause) เกิดขึ้นก่อน แล้วมีสิ่งซึ่งเรียกว่า ผล (effect) ตามมา ความจริงจากประสบการณ์เรามีแค่นี้ เราไม่อาจจะบอกไคว่าสิ่งที่เกิดขึ้นก่อน "ทำให้เกิด" สิ่งซึ่งตามมาทีหลัง สิ่งที่เราประจักษ์แน่ชัด คือ เหตุการณ์สองอย่างเกิดขึ้นต่อเนื่องกันเท่านั้น ความเป็นสาเหตุและผลจึงเป็นเพียงความต่อเนื่องกัน และสิ่งซึ่งเรียกว่าสาเหตุอันเดียวกัน ย่อมมีสิ่งซึ่งเรียกว่าผลอันเดียวกันตามมาเสมอ หรือกล่าว

โดยทั่วไปก็คือ สาเหตุอันเดียวกันย่อมมีผลอย่างเดียวกันนั่นเอง การเกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปตามความเป็นสาเหตุและผลเช่นนี้ เรียกว่า เป็นการเกิดขึ้นโดยจำเป็น (necessity)

ฮูม กล่าวว่า จากการสังเกตการกระทำของมนุษย์จะต่อเนื่องกับแรงจูงใจ (motives) อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ หรือเรียกว่าการกระทำเป็นผลของแรงจูงใจก็ได้ การกระทำที่เกิดจากแรงจูงใจภายในตนเอง เป็นการกระทำที่มีเสรีภาพ และผู้กระทำต้องรับผิดชอบ จากพฤติกรรมของมนุษย์เราสามารถจะสืบสาวถึงแรงจูงใจอันเป็นสาเหตุของพฤติกรรมนั้นได้ และในทำนองเดียวกัน เราสามารถจะอนุมานการกระทำของมนุษย์ได้จากแรงจูงใจของเขา ฮูม กล่าวว่า

. . . ผู้สังเกตสามารถจะอนุมานการกระทำของเราได้จาก แรงจูงใจ และอุปนิสัยของเรา และแม้ในทันทีที่เขาไม่สามารถจะอนุมานได้ เขาก็จะสรุปอย่างกว้าง ๆ ว่า เขาอาจจะอนุมานได้ถ้าหากเคยกับสภาพของสถานที่และอารมณ์ของเรา และการเกิดขึ้นแบบเกือบจะเป็นความลับทางอารมณ์ของเรา . . .¹

ด้วยความมั่นใจต่อความสามารถในการคาดการณ์ การกระทำของมนุษย์ได้เช่นนี้ จึงทำให้เราคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงได้ โดยไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกัน ถ้าเราไม่สามารถจะคาดได้ว่าเพื่อนจะซื่อสัตย์ต่อเราหรือไม่เราคงไม่กล้าแม้กระทั่งจะเชิญเพื่อนมาบ้าน เพราะกลัวจะทำมีคดีมีรายต่อเรา แต่ ฮูม ก็เห็นว่า ลัทธิเหตุวิสัยไม่ได้บัง (imply) ว่าการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำนายได้ เพราะมีหลายสิ่งที่เกิดขึ้นโดยทำนายไม่ได้ แต่ก็มีสาเหตุการทำนายไม่ได้ ไม่ใช่เพราะไม่มีสาเหตุ แต่เป็นเพราะสาเหตุของมันยังเป็นสิ่งลึกลับสำหรับเรา

นักปรัชญาผู้ซึ่งได้รับอิทธิพลในเรื่องนี้จาก ฮูม ได้ทำการปรับปรุงความคิดนี้ และสรุปว่า การกระทำ ความตั้งใจ รสนิยม หรือความพอใจของเรา ถูกกำหนด

¹ David Hume, A Treatise of Human Nature, (Middlesex: Penguin Books, 1969), p. 456.

ขึ้นจาก ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และกรรมพันธุ์ของเราเอง คนผู้นี้มีพฤติกรรมเช่นนั้น เพราะเขามีประสบการณ์มาเช่นนั้น อยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบนี้ และมีกรรมพันธุ์มาอย่างนี้ เขาจะเลือกทำอย่างอื่นที่นอกเหนือจากนี้ไม่ได้ควย

จิตแพทย์หรือนักจิตเวชศาสตร์เห็นว่า ปัญหาเรื่องการกระทำของมนุษย์ มีสาเหตุหรือไม่นั้น เป็นปัญหาทางข้อเท็จจริง และเชื่อว่าเราสามารถจะหาสาเหตุ และองค์ประกอบของสาเหตุของพฤติกรรมได้ นักปรัชญาพูดถึง แรงกระตุ้น ความ คังใจ ความต้องการ ว่าเป็นสาเหตุแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ แต่จิตแพทย์จะบอกว่า ความกลัว การป้องกันตัว และความมุ่งร้ายต่อกันอันอยู่ภายในจิตใต้สำนึก (unconscious) เป็นสาเหตุของพฤติกรรม เช่น กลัวหิวท้องคั้นร่นหาอาหาร ประกอบ อารมณ์ที่เหมาะสม กลัวเพื่อนไม่ยอมรับ ก็ต้องประกอบกรรมดีตามที่เพื่อนเห็นคิเห็นชอบ คัควย เป็นต้น ถึงนักปรัชญาและจิตแพทย์จะใช้คำไม่เหมือนกัน ในการพูดถึงสาเหตุ ของพฤติกรรม แต่คำเหล่านั้นก็หมายถึง พลัง หรือ อำนาจ (forces) อย่างหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันว่า เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ รวมทั้งการกระทำที่เรียกว่า มีเหตุผล มีการไตร่ตรอง และมีอิสระควย จอห์น ฮอสเปอร์ส (John Hospers) เห็นว่า พลังอันนี้อยู่ในจิตใต้สำนึกของเรา ไม่สามารถจะควบคุมมันได้ มันฝังลึกใน ตัวเรามาเนาน จากประสบการณ์ในอดีต ซึ่งเราเองก็จำไม่ได้ เป็นสิ่งที่มีอยู่โดยที่ เราไม่รู้สึกรู้ตัว ฮอสเปอร์ส เชื่อว่า เจตจำนงของมนุษย์แปรเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม หากได้เป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์ไม่ เขากล่าวว่า

ไ้ที่ว่าเจตจำนงของมนุษย์จะยื่นส่งบ้หนึ่งอยู่เหนือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของ เหตุการณ์ ซึ่งหลอหลอมอุปนิสัยของเขา เจตจำนงเองก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ตามกระแสของเหตุการณ์ควย ¹

และย่ำว่า สิ่งแวดล้อมและประสบการณ์เป็นสิ่งที่สร้างอุปนิสัยของมนุษย์

¹ John Hospers, "What Means This Freedom?," quoted in Edwards (ed.) The Encyclopedia of Philosophy, pp. 368-369.

ที่กล่าวถึงลัทธิเหศวีสัยแบบต่าง ๆ มาแล้ว จะเห็นว่า ลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพ กับลัทธิเหศวีสัยทางจิตวิทยา เป็นลัทธิที่สำคัญมากที่จะไขแฉะความคิดเรื่องเจตจำนงเสรี ทั้งนี้เพราะลัทธิทั้งสองมีเหตุผลและหลักฐานสนับสนุนอย่างมากมาย และยังสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้ ทั้งในทางวิทยาศาสตร์ และทางจิตวิทยาอย่างไคยลลล นักปรัชญาที่สนับสนุนความคิดเรื่องเสรีภาพ รวมทั้งนักปรัชญาที่พยายามประนีประนอมความขัดแย้งของสองทัศนะนี้ จึงได้หาเหตุผลและหลักฐานมาคัดค้านลัทธิทั้งสองนี้ เมื่อกล่าวถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างลัทธิเหศวีสัยกับเจตจำนงเสรี จึงต้องเน้นที่ลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพ และทางจิตวิทยาเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามการกล่าวว่า ความคิดแบบใดเป็นลัทธิเหศวีสัยทางกายภาพ แบบใดเป็นเหศวีสัยทางจิตวิทยานั้น เป็นการกล่าวเพื่อแยกให้เห็นชัดเจนเท่านั้น แต่โดยทั่วไปแล้ว ลัทธิเหศวีสัยจะสรุปออกมาเป็นคำสอนแบบรวม ๆ ไม่ได้แยกออกเป็นแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะ ข้อสรุปของลัทธิเหศวีสัยโดยทั่วไปจึงมีว่า "เหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้น รวมทั้งการกระทำของมนุษย์ควย ยอมมีสาเหตุ" ซึ่งข้อสรุปแบบนี้ นักปรัชญาบางคนเรียกว่า ลัทธิเหศวีสัยทางปรัชญา

ความหมายของเจตจำนงเสรีหรือเสรีภาพ

ปกติเรามักจะเห็นว่า การกระทำใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นไปตามอำเภอใจของผู้กระทำ ไม่มีอำนาจภายนอกอื่นใดมาบังคับ หรือขู่เข็ญให้กระทำตาม เป็นการกระทำไปตามเจตจำนงเสรีของผู้กระทำ หรือเรียกว่าเป็นการกระทำตามเสรีภาพของเจตจำนง โดยทั่วไป คำว่าเจตจำนงเสรี กับเสรีภาพนั้นนักปรัชญาใช้แทนกันหรือปนกัน เพราะมีความหมายเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม นักปรัชญามีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องที่ว่า การกระทำเช่นใดจึงจะเรียกว่า เป็นการกระทำที่มีเสรีภาพหรือเป็นไปตามเจตจำนงเสรีของผู้กระทำ สำหรับ ฮอบส์ ล็อก และ ฮุม เห็นว่า การกระทำใด ๆ ที่ไม่มีอำนาจภายนอกตัวผู้กระทำมาบังคับ ขู่เข็ญ เรียกว่าเป็นการกระทำที่มีเสรีภาพ แม้การกระทำนั้นจะมีสาเหตุก็ตาม แต่ เคสการ์ตส เห็นว่า การกระทำที่มีเสรีภาพนั้นจะ

ต้องไม่ถูกบังคับ ชูเชิญ และที่สำคัญต้องไม่มีสาเหตุด้วย เพราะถ้ามีสาเหตุเป็นตัว
 กำหนดการกระทำไปแล้ว เราจะเลือกทำอย่างอื่นที่นอกเหนือไปจากที่ถูกกำหนดไว้
 แล้วอย่างไร เมื่อเราเลือกทำอย่างอื่นไม่ได้ จะเรียกว่าเรามีเสรีภาพก็ดูเป็นเรื่อง
 ไรสาระ เคสการ์ตส์ จึงเห็นว่า มีการกระทำบางอย่างที่ไม่มีสาเหตุ การกระทำนั้น
 ก็คือ การกระทำตามเจตจำนงของตนเอง ซึ่งเรียกว่าเป็นการกระทำที่มีเสรีภาพนั้น
 เอง ฮอสเปอร์ส สรุปว่า โดยทั่วไปเราใช้คำว่า เสรีภาพสองความหมาย คือใช้
 ในแง่ที่เป็นเชิงปฏิเสธอย่างหนึ่ง ซึ่งหมายถึง ไม่มีการบังคับ ในแง่นี้เรามีเสรีภาพ
 ถ้าไม่มีใครมาบังคับให้เราทำบางอย่างที่ขัดกับเจตจำนงของเรา ถ้าเราอยู่ภายใต้
 การบังคับของคนอื่น เราก็ไม่มีเสรีภาพ การบังคับจึงมีความหมายตรงข้ามกับเสรี-
 ภาพ ความหมายของ เสรีภาพในแง่นี้ใช้ในทางการเมือง และตรงกับภาษาอังกฤษ
 ว่า Liberty แง่ที่สอง เราใช้เสรีภาพในแง่บวก มีความหมายว่า "สามารถ"
 คือ มีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ที่เราเลือกที่จะทำ แต่ต้องหมายความว่าเราสามารถ
 ทำได้ด้วย เรามีเสรีภาพที่จะยกของหนักสิบปอนด์ เพราะเรายกได้จริง ๆ แต่เรา
 ไม่มีเสรีภาพที่จะยกของหนักพันปอนด์ เพราะไม่สามารถจะยกได้ แม่ว่าเราจะเลือก
 ที่จะยกมันหรือไม่ก็ตาม เรามีเสรีภาพที่จะเดินแต่ไม่มีเสรีภาพที่จะบินเหมือนนก¹
 เจ อาร์ ลูคัส (J. R. Lucas) กล่าวว่า คำว่าเสรีภาพในแง่ที่ไม่ถูกบังคับนี้
 อาจจะตรงกับความหมายของเสรีภาพของเจตจำนง (freedom of the will)²
 เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) เห็นว่า ถ้าทำการวิเคราะห์
 ความหมายของคำว่า สาเหตุ อยู่แล้ว เราจะพบว่า สาเหตุไม่มีความหมายว่าบังคับ

¹ John Hospers, An Introduction to Philosophical Analysis, (New Jersey: Prentice-Hall, 1967), p. 330.

² J. R. Lucas, The Freedom of the Will, (Oxford: Clarendon Press, 1970), p. 15.

รวมอยู่ด้วยเลย และจะพบว่า ความสม่ำเสมอในธรรมชาติไม่ขัดกับเสรีภาพแต่ประการใด เขากล่าวว่า

เสรีภาพในความหมายที่มีคุณค่า ไม่ว่าในความหมายใด ย่อมเรียกร้องเพียงแต่ให้ความจำนอง เป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการของเราเอง ทั้งความจริงก็เป็นเช่นนั้น ไม่ใช่พลังภายนอกบังคับเราให้มีความจำนองในสิ่งที่เราไม่พอใจ ความหมายที่นอกเหนือไปจากนี้ล้วนแต่เป็นความคิดที่สับสนทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากความรู้สึกว่า ความรู้ของเราบังคับให้เหตุการณ์ในอนาคตเป็นไปตามที่เราจะ แต่ถาเป็นเหตุการณ์ในอดีตแล้ว ก็ให้เห็นโคซิค์เงินทันทีว่า ความรู้สึกของเราไม่มีอำนาจแต่ประการใด เพราะฉะนั้นคำว่าเสรีภาพจะมีความจริงก็ในความหมายที่สำคัญนี้ ความหมายเดียวเท่านั้นที่อยากให้เป็นไปในรูปอื่น ก็เป็นเพราะไม่ใคร่ทำการวิเคราะห์ให้ถี่พอเท่านั้นเอง¹

จะเห็นว่านักปรัชญาหลายคน เช่น ฮอบส์ ล็อก ฮูม ฮอดเปอร์ส และรัสเซลล์ ให้ความหมายของเสรีภาพว่า ไม่ถูกบังคับจากอำนาจภายนอกเท่านั้น ไม่ได้ถือว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ ต่างกับ เคสการ์ตส์ ที่เห็นว่า เสรีภาพคือความสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ โดยการกระทำนั้นจะต้องไม่มีสาเหตุ เพราะถ้ามีสาเหตุก็ถือเป็นการบังคับ หรือต้องกระทำโดยความจำเป็น เมื่อการกระทำเกิดขึ้นโดยจำเป็นเราก็ไม่มีการเลือก ถ้าไม่มีการเลือก เสรีภาพก็ไม่มี เสรีภาพตามความหมายนี้เองที่ขัดแย้งกับลัทธิเหตุผลซึ่งเป็นปัญหาที่นักปรัชญาพยายามแก้กัน

ถ้าจะถือว่า การกระทำที่มีเสรีภาพ เป็นการกระทำที่ไม่มีสาเหตุ ตามนัยที่ เคสการ์ตส์ กล่าวแล้ว เราพอจะให้คำจำกัดความของคำว่า เสรีภาพ หรือเจตจำนงเสรี ใคว่า เป็นอำนาจหรือพลังที่จะเลือกกระทำ หรือไม่กระทำการใด ๆ ตาม

¹ Bertrand Russell, Scientific Method in Philosophy,
คัดจาก จี. ที. คัมลิว. แพตริก, (กีรติ บุญเจือ แปล) ปรัชญาเบื้องต้น
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 250.

เจตจำนงของตนโดยไม่มีสาเหตุ หรือเงื่อนไขใด ๆ มาบังคับให้กระทำ หรือกเว้นการกระทำนั้น ๆ การกระทำหรือการกเว้นการกระทำขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของตนเองเท่านั้น

นักปรัชญาที่สนับสนุนความเชื่อเรื่องเจตจำนงเสรี หรือเสรีภาพ มีเหตุผลสนับสนุนความเชื่อของตนที่น่าสนใจ ดังนี้

ประการแรก ดูเหมือนว่าทุกคนต่างก็เชื่อมั่นว่า ตัวเองเป็นผู้บังการการกระทำของตนเองเกือบทุกอย่าง เรามีความรู้สึกเสมอว่า มีเสรีภาพในการเลือกกระทำสิ่งที่เราต้องการ การเลือกกระทำใด ๆ ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเราเอง ความรู้สึกว่ามีเสรีภาพนี้ นักปรัชญาบางคน นำมายืนยันความมีอยู่ของเสรีภาพ เช่น ไบแรน (Biran) เป็นต้น เบอริ (Berry) ที่ความคำอธิบายของ ไบแรน เรื่องความรู้สึกว่ามีเสรีภาพ ว่าคำอธิบายของ ไบแรน บ่งไปถึงข้อสรุปที่ว่า "ฉันรู้สึกว่ามีเสรีภาพ ดังนั้น ฉันจึงมีเสรีภาพ"¹ แต่การอ้างเอาความรู้สึกว่ามีเสรีภาพมาสนับสนุนความมีอยู่ของเสรีภาพนี้มีปัญหาอยู่ว่า มีอะไรเป็นหลักฐานที่แสดงว่า เรามีความรู้สึกเช่นนั้นจริง ความรู้สึกว่ามีเสรีภาพไม่เหมือนกับความรู้สึกที่เกิดจากเพนนาการ เช่น ความรู้สึกคันในจมูก และมีอาการอยากจะจาม ทำให้เราบอกได้ว่า เรามีประสบการณ์ต่อความรู้สึกอันนั้นจริง สำหรับความรู้สึกว่ามีเสรีภาพนั้น เป็นเพียงความเชื่อมั่นว่า เราสามารถทำสิ่งที่เราต้องการได้ เราไม่เคยมีประสบการณ์ทั้งต่อความรู้สึกที่ว่า เรามีเสรีภาพ และต่อเสรีภาพเอง เราไม่เคยมีประสบการณ์เลยว่า การเลือกของเราเป็นสาเหตุของการกระทำของเราเอง ยิ่งกว่านั้นมันง่ายที่จะชี้ให้เห็นว่า ความรู้สึกว่ามีเสรีภาพนั้นบางครั้งเป็นภาพลวง หรือมายา (illusion) สปิโนซา เตือนให้ระวังเรื่องความรู้สึกของ

---

¹ Catherine Berry, "Freedom and Determinism," in Wolf Mays and S. C. Brown, Linguistic Analysis and Phenomenology, (London: Macmillan, 1972), p. 30.

เราว่า ที่เรารู้สึกว่ามีเสรีภาพนั้นที่จริงหาได้มีไม่ เด็กทารกอาจจะคิดว่าตัวเองมีเสรีภาพที่จะกินนมหรือไม่ก็ได้ เด็กขี่โมโหอาจจะคิดว่า ตัวเองจะล้างแค้นใคร ๆ ก็ได้ คนขี่ม้าอาจจะคิดว่า สามารถควบคุมสติของตัวเองได้ และทำอะไรตามอำเภอใจได้ เหล่านี้ล้วนเป็นความรู้สึกว่าตัวเองมีเสรีภาพ ซึ่งความจริงไม่มีเลย คนที่ถูกสะกดจิต และถูกสั่งให้ทำอะไรบางอย่างนั้น อาจจะบอกว่า สิ่งที่เขาทำลงไปนั้นทำตามอำเภอใจของเขาเอง ทั้ง ๆ ที่เรารู้สึกเถียงว่า เขาทำตามคำสั่งของผู้สะกดจิต ดังนั้นการมีความรู้สึกว่ามีเสรีภาพ บางครั้งยืนยันไม่ได้ว่าเรามีเสรีภาพจริง เราไม่สามารถจะแยกออกได้ว่า ครึ่งใดเป็นภาพลวง และครึ่งใดเป็นจริง ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้เราก็ไม่อาจจะรู้ได้ว่าการกระทำของเราอันใดเป็นการกระทำที่มีเสรีภาพ ยิ่งกว่านั้นถ้าความรู้สึกว่ามีเสรีภาพสามารถแสดงให้เห็นได้ว่ามีเสรีภาพจริงในบางกรณีแล้ว ทำไมจึงไม่สามารถแสดงให้เห็นว่ามีเสรีภาพได้ทุกกรณี นี่เป็นจุดอ่อนของการอ้างเอาความรู้สึกว่ามีเสรีภาพมายืนยันความมีอยู่ของเสรีภาพ เมอร์รี่ (Berry) เห็นว่า เสรีภาพไม่ใช่เรื่องของปรากฏการณ์ที่จะบรรยายถึงมันได้ และปรากฏการณ์เกี่ยวกับเสรีภาพที่จะทำให้เรามีประสบการณ์ได้ก็ไม่มีอยู่¹ สิ่งที่นักปรัชญาที่สนับสนุนเจตจำนงเสรีจะทำได้อย่างมากก็เพียงบอกว่า เขามั่นใจมากกว่า เขาได้กระทำเหตุการณ์อย่างหนึ่งลงไปโดยมีเสรีภาพอย่างแท้จริง และการกระทำนั้นยังไม่อาจจะชี้ให้เห็นได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีเสรีภาพเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาที่สนับสนุนเจตจำนงเสรี อาจจะตอบว่า ข้อโต้แย้งที่ว่าความรู้สึกว่ามีเสรีภาพตามสามัญสำนึกของเราเอง เป็นภาพลวงหรือมายานั้นใช้ไม่ได้ เราอาจจะสงสัยต่อความมีอยู่ของเสรีภาพได้ในบางกรณี แต่ไม่ใช่ทุกกรณี และคำว่า "ภาพลวง" หรือ มายานั้น เป็นคำเชิงสัมพัทธ์ (relative term) เราไม่อาจจะพูดถึงภาพลวงของ ก. ได้ ถ้าหากเราไม่รู้ว่า ก. มีอยู่จริง เราไม่สามารถจะพูดถึงเหรียญปลอมได้ ถ้าไม่มีเหรียญตัวจริง ดังนั้น ถ้ามีภาพลวงของเสรีภาพมันก็ต้องมีอย่างน้อยบาง

¹ Ibid.

กรณีที่เป็นเสรีภาพจริง ๆ แต่ชาวลาตินอเมริกาหลายคนจะต้องแย้งว่า การพูดถึงความรู้สึกว่ามีเสรีภาพเพื่อให้หมายถึงว่า มีเสรีภาพจริง ๆ นั้น เป็นการพูดถึงภาษาเพื่อให้หมายถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ภาษานั้นเป็นสัญลักษณ์แทน แต่การใช้ภาษามีพื้นฐานอยู่บนข้อเท็จจริง เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งของอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง ภาษาไม่ได้ใช้แทนสิ่งของ คำว่าเสรีภาพโดยปกติเราใช้กับการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเราอาจจะอธิบายในลักษณะอื่นก็ได้ เช่น เราเรียกการกระทำของเราว่ามีเสรีภาพ ถ้าการกระทำนั้นเป็นผลมาจากการพิจารณาไตร่ตรองของเรา หรือเมื่อเราเต็มใจที่จะรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น หากเราได้พบหลักฐานชัดเจนคือพอว่า สาเหตุของการกระทำนั้น ความจริงเป็นเหตุการณ์ (events) ในสมองของเราเองซึ่งเราไม่รู้สึกรู้สึกตัว เราคงจะต้องพูดใหม่ว่า การกระทำอันนั้นไม่ได้เป็นไปอย่างเสรีดังที่คิดกันเลย

เหตุผลประการที่สอง คือ ความคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางศีลธรรม โดยปกติเราถือว่าบุคคลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำโดยสมัครใจของตนเอง หรือการกระทำที่ไม่ถูกบังคับจากอำนาจภายนอก ในสังคมเราก็มักจะยึดหลักอันนี้ จึงมีกฎหมายบังคับให้บุคคลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน มีการลงโทษถ้าทำผิดกฎหมายที่พึงไว้ หรือมีการยกย่องสรรเสริญถ้าหากมีการกระทำสิ่งที่ดีสังคมเห็นว่าควรทำ เนื่องจากการกระทำโดยความสมัครใจ หรือโดยการบงการของตนเอง เป็นการกระทำตามเสรีภาพของเจตจำนง จึงกล่าวได้ว่า บุคคลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำตามเสรีภาพของตน การรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้ทำเมื่อมีเสรีภาพเท่านั้น

นักปรัชญาที่สนับสนุนเสรีภาพเห็นว่า ในเมื่อความรับผิดชอบต่อเสรีภาพเป็นสิ่งสัมพันธ์กันเช่นนั้น ถ้าเรายอมรับว่า ความรับผิดชอบต่อมนุษย์มีอยู่ เราก็ต้องยอมรับว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่อยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้ามนุษย์ไม่มีเสรีภาพ มนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เพราะไม่มีการกระทำใดที่เป็นของมนุษย์เองโดยตรง ซ็อง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ผู้ถือความมนุษย์คือเสรีภาพ ชี้ให้เห็นว่า เสรีภาพและความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ต้องไปด้วยกัน การแสดงออกของเสรีภาพที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อตามมาเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าอะไร

ทัศนคติเหตุวิสัยเป็นจริง เสรีภาพตามความหมายที่กล่าวมาแล้วก็เป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่
 เมื่อไม่มีเสรีภาพ ความรับผิดชอบก็ไม่ควรจะมีอยู่ ถ้าการกระทำของคนเกิดขึ้นโดยความ
 จำเป็น หรือตามสาเหตุที่เป็นตัวบังคับ คนก็ไม่ควรรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น คนวิกลจริต
 ไม่ควรรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา เพราะเราถือว่า เขาควบคุมตนเองไม่ได้ สำหรับ
 ชาวทัศนคติเหตุวิสัย คนเราไม่ต่างอะไรกับคนวิกลจริต ในแง่ที่ว่า ไม่สามารถควบคุมตัวเอง
 ได้ เพราะการกระทำทุกอย่างเกิดขึ้นโดยความจำเป็น การเลือกทำตามอำเภอใจจึงไม่มี
 ดังนั้น คนเราก็ไม่ควรต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ เช่นเดียวกับคนวิกลจริต แต่ตามความ
 เป็นจริงในสังคมบุคคลยังต้องรับผิดชอบต่ออยู่ มีการยกย่องสรรเสริญ ให้รางวัล หรือตำหนิ
 ลงโทษ อยู่ด้วย ฉะนั้นเสรีภาพจึงต้องมีอยู่อย่างแน่นอน (Behaviorism)

เหตุผลสนับสนุนเสรีภาพประการที่สาม เมื่อเราทำอะไรลงไปแล้ว เราเห็นว่า
 เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เรามักจะย้อนมาคิดว่า เราควรจะทำอย่างนั้นอย่างนี้มากกว่า เรา
 กระทำ ก. ลงไป แล้วกลับมาคิดว่า เราควรจะทำ ข. มากกว่า การที่เราเห็นว่า
 เราควรทำ ข. นั้น แสดงว่าเราสามารถเลือกทำ ข. ได้จริง ถ้าเราทำไม่ได้เราคง ^{ไม่ได้}
 ไม่ต้องมาเสียใจภายหลังที่ไม่ได้ทำเช่นนั้น ที่เราสามารถจะเลือกทำ ก. หรือ ข. ไฉน ^{ไม่ได้}
 ก็เท่ากับเรามีเสรีภาพในการเลือก และเมื่อเราเลือกแล้วเราก็สามารถทำได้ด้วย ฉะนั้น
 การที่เราบอกว่า เราควรทำ ข. เป็นการบ่งให้เห็นว่า เราสามารถทำ ข. ได้ด้วย
 และเราเองก็มีเสรีภาพที่จะเลือกทำ ก. หรือ ข. ได้ การกล่าวว่าเราควรทำสิ่งนั้นสิ่งนี้
 หลังจากที่ได้ทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปแล้ว เท่ากับเป็นการยืนยันถึงเสรีภาพในการเลือก
 ของเรานั้นเอง ถ้าเราเชื่อทัศนคติเหตุวิสัย ขอความที่ว่า เราควรทำอย่างนั้น ควรทำอย่าง
 นี้ คงไม่มีความหมายอะไร เพราะเราไม่สามารถจะเลือกทำอย่างอื่นที่นอกเหนือจากที่ถูก
 กำหนดไว้แล้ว การกล่าวว่า เราควรทำ ข. ทั้ง ๆ ที่ไม่สามารถจะเลือกทำ ข. ได้ เป็น
 การกล่าวที่ไร้สาระโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอสนับสนุนอันนี้ ชาวทัศนคติเหตุวิสัยอาจจะแย้งว่า ขอความที่ว่าเรา
 ควรทำ ข. นั้น ยืนยันให้แน่นอนไม่ไคว่ว่า เราสามารถทำ ข. ได้จริงหรือไม่ เพราะตาม

ความเป็นจริงแล้ว เราไม่ได้ทำ ข. เลย และไม่มีโอกาสจะทำด้วย เนื่องจากเหตุการณ์
 ไคยามมาแล้ว ที่แน่ ๆ คือ เราได้ทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่ ข. ที่เราบอกว่า เราสามารถทำ
 ข. ไคยนั้น จึงเป็นเรื่องที่ยืนยันไม่ได้

ข้อสนับสนุนเสรีภาพประการที่สี่ คือ ความคิดเกี่ยวกับความก้าวหน้าและการสร้าง
 สรรค์ ซึ่งเป็นการพิจารณาเสรีภาพในแง่ที่หนักไปในทาง ชีววิทยา และวิวัฒนาการ จาก
 ทฤษฎีวิวัฒนาการ เราจะเห็นว่าชีวิตของคอสติกินรนเพื่อควมมีชีวิตรอดอยู่เสมอ ในขบวนการ
 คอสติกกับสิ่งแวดล้อมและปัญหาปรับตัวของสิ่งมีชีวิตที่ตัวเองที่ชีวิตจะต้องปรับปรุงตัวอยู่เสมอเพื่อ
 ให้อยู่รอด สิ่งใหม่ ๆ หรือพฤติกรรมแบบใหม่ของชีวิตจึงเกิดขึ้น ในทุกระดับของวิวัฒนาการ
 นั้น ดูเหมือนธรรมชาติของชีวิตจะพยายามหนีห่างจากการกระทำที่ซ้ำซาก หรือสม่ำเสมอ หรือ
 หนีออกจากกิจวัตรแบบจักรกลมากขึ้นทุกที โดยผลิตสิ่งใหม่อันเป็นลักษณะสำคัญโดยเฉพาะของ
 ชีวิต เช่น ศิลปกรรม ศาสนา ปรัชญา หรือกฎทางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น ลักษณะพิเศษของสิ่ง
 มีชีวิตก็คือ มีพฤติกรรมซึ่งสนับสนุนการสร้างสรรค์และความก้าวหน้า ยิ่งกว่าจะสนับสนุนสิ่ง
 ที่เรียกว่า ความจำเป็นทางกลศาสตร์ ในชีวิตระดับนี้ตัวการสำคัญที่แสดงบทบาทต่อชีวิต
 ได้แก่ สิ่งที่เราเรียกว่า ความสนใจ การกระเสือกกระสน การเร่งรัด และการดิ้นรนของชีวิต
 รวมทั้งความใคร่ ความอยาก ความพยายาม ที่ปรากฏในชีวิต สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถจะ
 บรรยายได้เพียงพอด้วยคำศัพท์ของวิทยาศาสตร์กายภาพ หรือด้วยความคิดแบบลัทธิเหตุผล
 ซึ่งมักจะอธิบายการกระทบกันของ ของสองสิ่งว่าเกิดจากความผลักดันหรือความจำเป็นทาง
 กลศาสตร์ ไม่อาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งมีชีวิต ถูกผลักดันไปในทำนองเดียวกันกับก้อนน้ำที่ถูก
 คั้นไป เพราะปรากฏว่าสิ่งมีชีวิต มีการแสวงหา มีความต้องการ มีความอยาก ซึ่งเป็น
 ความผลักดันภายในของตนเอง คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้ในลัทธิเหตุผลซึ่งได้มาจากวิทยาศาสตร์
 สาขากลศาสตร์ และถูกนำมาคิดแปลงใช้กับสภาพของชีวิตนั้น ใช้อธิบายชีวิตได้อย่างไม่น่า
 พอใจ

การดิ้นรนของชีวิต หรือการแก้ปัญหาเพื่อความอยู่รอดของชีวิตนั้น ชีวิตเองเป็นผู้
 กระทำ เป็นผู้ปรับปรุง และหาวิธีแปลกใหม่มาใช้เพื่อให้ตัวเองอยู่รอด ในระหว่างนี้เองที่

การสร้างสรรค์ และความก้าวหน้าของชีวิตเกิดขึ้น การปรับปรุงตัว และหาวิถีแปลกใหม่นั้น คงไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว แต่ต้องเป็นความสามารถของชีวิตเองที่จะกระเสือกกระสนให้บรรลุ นั่นแสดงว่า ชีวิตใช้เสรีภาพอย่างเต็มที่ที่จะแสวงหาวิถีเอาตัวรอด วิลเลียม เจมส์ (William James) กล่าวว่า "เสรีภาพมิได้หมายถึงอะไรอื่น นอกจากการมีสิ่งใหม่จริง ๆ" ¹ ตลอดจนขบวนการของวิวัฒนาการ ชีวิตดูเหมือนจะค้นพบสิ่งต่าง ๆ ออกจากพันธะทางกลศาสตร์ วิวัฒนาการ ก็คือ การค้นคว้าอันยืดเยื้อเพื่อเสรีภาพ เมื่ออินทรีย์วิวัฒนาการมาถึงขั้นมีจิตมนุษย์แล้ว จิตมนุษย์ก็พยายามสลัดตัวให้พ้นจากการควบคุมของสิ่งแวดล้อม แล้วหันมาควบคุมสิ่งแวดล้อมให้ช่วยสนับสนุนจุดหมายของตน กำหนดคุณค่าให้กับความประพฤติ และเลือกวิถีดำเนินชีวิตด้วยจิตสำนึกของตนเอง เพื่อให้คุณค่านั้นสูงยิ่งขึ้น

ศัพท์ของลัทธิเหตุวิสัย ใช้ได้ดีเมื่ออธิบายขบวนการทางวัตถุ แต่ใช้อธิบายขบวนการของชีวิตได้อย่างชุกชลักมาก ถ้าใช้ศัพท์เกี่ยวกับเสรีภาพ จุดหมาย คุณค่า จะใช้ได้ดี ความมาก เสรีภาพจึง เป็นสิ่งที่น่าจะยอมรับกันได้โดยไม่ขัดเคือง

จากเหตุผลสนับสนุนความคิดเรื่องเสรีภาพที่กล่าวมานี้ ขอแรกเป็นเรื่องอัตวิสัย เป็นความรู้สึกส่วนตัวของผู้กระทำ ที่รู้สึกว่าจะอะไรลงไปตามเสรีภาพของตน ไม่ใช่เรื่องที่เป็นวัตถุวิสัยที่จะอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ส่วนสองข้อถัดมา นักปรัชญาหลายคนเห็นว่า เป็นเรื่องที่คลุมเครือจะต้องหาทางทำให้ชัดเจนขึ้น โดยการวิเคราะห์ความหมายของคำให้ คือ ส่วนข้อสุดท้ายเป็นการอาศัยทฤษฎีวิวัฒนาการ เข้ามาช่วยในการอธิบาย ซึ่งเป็นความพยายามที่จะประนีประนอมปัญหา เพื่อชี้ให้เห็นว่าลัทธิเหตุวิสัยนั้นใช้ได้ดีในธรรมชาติของสิ่งไม่มีชีวิต แต่ถ้าจะอธิบายธรรมชาติของชีวิตแล้ว จำเป็นต้องยอมรับความคิดเรื่องเสรีภาพ จุดหมาย คุณค่า ว่าเป็นสิ่งสำคัญของชีวิตระดับสูงอย่างมนุษย์เรา

¹ William James, Some Problems of Philosophy, คัดจาก จี. ที. คับลิว. แพทริค, (กีรติ บุญเจือ แปล) ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 254.

ความขัดแย้งระหว่างทัศนะทั้งสองและการแกของนักปรัชญา

จากความหมายของลัทธิเหตุผลนิยม และเจตจำนงเสรี ตามที่กล่าวมาแล้ว เรา จะเห็นความขัดแย้งของสองทัศนะนี้ได้ชัดเจน ถ้าลัทธิเหตุผลนิยมเป็นจริง เสรีภาพก็ไม่มี หรือ ถ้ามีเสรีภาพ ลัทธิเหตุผลนิยมก็ผิด เพราะอย่างน้อยต้องมีเหตุการณ์ที่ไม่มีสาเหตุ คือ การ กระทำตามเสรีภาพนั่นเอง

นักปรัชญาที่สนับสนุนเสรีภาพเห็นว่า ถ้าการกระทำทุกครั้งของมนุษย์เป็นผลของ ความจำเป็นตามที่ชาวลัทธิเหตุผลนิยมเข้าใจแล้ว เราจะพิจารณาเลือกทำตามเหตุผลที่เรา ไตรตรองไว้ไม่ได้ เราไม่มีทางเลือกทำอย่างอื่นให้ออกเหนือจากที่ถูกกำหนดไว้แล้ว ฉะนั้น การไตรตรองควยเหตุผลจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง หรือกล่าวได้ว่า ความมีเหตุผลของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ แต่ตามสภาพความเป็นจริงแล้ว เรามีการพิจารณาไตรตรอง ใช้เหตุผล มีการตัดสินใจอยู่เสมอ การแก้ปัญหาทั้งหลาย เราใช้สติปัญญา ใช้ความสามารถในการให้ เหตุผล เพื่อหาวิธีแก้ให้ได้ ใ้ชาวทางแก้ปัญหาจะถูกกำหนดตายตัวไว้ให้เราแล้ว ความ สามารถในการให้เหตุผล หรือการไตรตรอง เช่นนี้เป็นผลของสติปัญญา เป็นผลของการ เลือก และการตัดสินใจของเราเอง การกระทำในลักษณะนี้เป็นการกระทำตามเสรีภาพ ของเจตจำนง

Handwritten notes:
| ค. ๒๖/๐๖
| Ceq.
| ไม่รู้
| ไม่รู้
| ไม่รู้

Handwritten signature:
Beh. ๑๓๖๔/๒๕๖๓

ชาวลัทธิเหตุผลนิยม สามารถจะโต้ตอบได้ว่า พวกเขาไม่ปฏิเสธการพิจารณาไตรตรอง แต่เห็นว่า มันเป็นขบวนการของจิตสำนึกที่สอดคล้องพอดีกับขบวนการทางกายภาพของประจุ ไฟฟ้าในเซลล์สมอง สิ่งนี้แหละที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการไตรตรอง เพราะจะเกิด มีปรากฏการณ์ของประจุไฟฟ้าในเซลล์สมองเสมอ เมื่อเกิดมีการไตรตรอง นี้เป็นหลักฐาน ที่ได้จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งยืนยันความคิดของลัทธิเหตุผลนิยมได้อย่างดี

ข้อถกเถียงประการที่สองที่นักปรัชญาทั้งสองฝ่ายโต้แย้งกัน คือ ความคิดเรื่องความ รับนิคชอบทางศีลธรรม ชาวเสรีนิยมเห็นว่า ความคิดแบบลัทธิเหตุผลนิยมนั้นทำลายกฎทางศีลธรรม และความรับนิคชอบของมนุษย์ เมื่อพิจารณาความคิดของลัทธิเหตุผลนิยมแล้ว การยกย่อง

สรรเสริญ การลงโทษ ไม่ควรจะมีอยู่ เพราะมนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเอง การกระทำต่าง ๆ จะเรียกความมนุษย์กระทำเองไม่ได้ มนุษย์จึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ๆ กฎทางศีลธรรมเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น มีไว้แล้วมนุษย์ก็ไม่สามารถจะเลือกทำตามกฎเหล่านั้นได้ ความคิดแบบนี้ทำลายคุณค่าทางศีลธรรม คุณค่าทางศิลปะ สิ่งเหล่านี้ไม่มีอิทธิพลต่อมนุษย์เลย เพราะพฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ถูกวางไว้แล้วเป็นแบบแผนตายตัว เซนต์ โทมัส อควินัส (St. Thomas Aquinas) กล่าววา

บางคนยืนยันว่า เจตจำนงของมนุษย์ ถูกผลักดันให้เลือกบางอย่างโดยความจำเป็น . . . ทัศนะเช่นนี้เป็นทัศนะนอกศาสนา . . . ทำลายคุณค่าและความเสื่อมเสียขั้นพื้นฐานของการกระทำของมนุษย์ เพราะการกระทำด้วยความจำเป็น และในลักษณะที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้นั้น คุณเหมือนจะไม่มีคุณค่าควรแก่การชมเชยหรือตำหนิเลย ทัศนะนี้ . . . ลมเลิกหลักทางจริยปรัชญาทั้งหมด¹

ชาวเสรีนิยมเห็นว่า กฎทางศีลธรรม คุณค่าต่าง ๆ และความรับผิดชอบ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม มนุษย์สามารถจะปฏิบัติตามกฎต่าง ๆ นี้ได้ มีอิสระที่จะกำหนด/คุณค่า จดมุ่งหมายให้แก่ตัวเอง และยังคงรับผิดชอบต่อการกระทำของตัวเองอีกด้วย

argument vs Behaviorism

ชาวลัทธิเหตุวิสัย โต้ตอบได้ว่า ที่ว่าการยกย่องสรรเสริญ หรือการให้รางวัล และการลงโทษเป็นสิ่งที่ขัดกับลัทธิเหตุวิสัยนั้นไม่ถูกต้องนัก ถาลัทธิเหตุวิสัยเป็นจริง การให้รางวัล และการลงโทษยิ่งจะมีประโยชน์ เนื่องจากเราใช้วิธีการให้รางวัล และการลงโทษ ด้วยเชื่อมั่นว่าจะเป็นสาเหตุของพฤติกรรม อาจจะทำให้ผู้ได้รับรางวัลหรือโทษ เปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่น่าพอใจ เราลงโทษอาชญากร ก็เพราะเชื่อว่า การลงโทษนั้นจะทำให้เขาเข็ดหลาบ ไม่ก่ออาชญากรรมอีกต่อไป อีกประการหนึ่ง ถ้าทฤษฎีของลัทธิเหตุวิสัย ใช้ได้กับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก การให้รางวัล หรือการลงโทษ ซึ่งเป็นการกระทำของมนุษย์อย่างหนึ่ง ก็ต้องเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยความจำเป็น ดังนั้นมันจึงเป็นสิ่งที่

¹ St. Thomas Aquinas, Summa Theologiae, quoted in O'Connor, Free Will, p. 23.

ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ตามหลักของลัทธิเหตุวิสัยนั่นเอง ที่ว่าลัทธิเหตุวิสัย ทำลายกฎทางศีลธรรม และความรับผิดชอบนั้นก็ไม่จริง เพราะถึงแม้ว่าการกระทำของเราในขณะนี้ จะถือว่าถูกกำหนดโดยการเลือกในอดีต โดยความอยาก และค้นหา โดยนิสัย ประเพณี และการศึกษาอบรม แต่คำสั่งเหล่านี้ เราถือว่าเป็นส่วนประกอบของตัวเรา ฉะนั้นการกำหนดอะไรที่เกิดขึ้นในตัวเรา ก็ย่อมจะถือว่าเป็นการกำหนดโดยตัวเอง เราจึงยังต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเรา กฎทางศีลธรรมก็ยังมีผลในการกำหนดพฤติกรรมของเราอยู่ดี

นักปรัชญาหลายคนเห็นว่า ความเข้าใจเรื่องความรับผิดชอบนั้นยังสับสนกันมาก คือสับสนในเรื่องการใช้คำว่า "บังคับ" กับคำว่า "จำเป็น" โดยทั่วไปเราถือกันว่าผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา ถ้าการกระทำนั้นเกิดขึ้นโดยถูกคนอื่นบังคับ ความรับผิดชอบจึงสัมพันธ์กับการบังคับ แต่สาเหตุ หรือความจำเป็นในลัทธิเหตุวิสัยนั้นไม่ได้มีความหมายว่า บังคับ อยู่ควย การกระทำที่เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุ หรือโดยความจำเป็นจึงเป็นการกระทำที่ต้องรับผิดชอบ การบังคับทางหากที่ทำลายความรับผิดชอบ หาใช่ความจำเป็นไม่

ข้อโต้แย้งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งมีผลกระทบต่อความเชื่อของลัทธิเหตุวิสัยมาก ก็คือข้อโต้แย้งที่อาศัยหลักทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งชาวลัทธิเหตุวิสัยนิยมอ้างมาสนับสนุนทฤษฎีของตนมาพิจารณาถึงจุดอ่อนของลัทธิเหตุวิสัยเอง เรื่องนี้ คี. เจ. โอคอนเนอร์ (D. J. O'Connor) โควีเกราะที่ไวนาสนใจมาก¹ ซึ่งถือเป็นข้อคัดค้านลัทธิเหตุวิสัยได้อย่างหนึ่ง

ลัทธิเหตุวิสัยยืนยันว่า ทุก ๆ เหตุการณ์ในจักรวาลต้องมีสาเหตุ และทุก ๆ พฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ควย ต้องมีสาเหตุเช่นกัน และยังยืนยันอีกว่าเหตุการณ์ที่มีสาเหตุนั้นไม่สามารถจะเกิดเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากที่มันได้เกิดขึ้นแล้ว เหตุการณ์ที่เกิด

¹ ผู้สนใจดูเพิ่มเติมได้จาก O'Connor. Free Will, (New York: Doubleday & Company, 1971)

ขึ้นมาแล้วนั้นจะต้องเป็นเช่นนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หลักฐานที่สนับสนุนข้อความที่ว่า ทุก ๆ เหตุการณ์ต้องมีสาเหตุก็คือ ผลสำเร็จของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า เหตุการณ์ในธรรมชาติเกิดขึ้นในสภาพที่เป็นแบบแผน มีลำดับขั้นของความเป็นสาเหตุและผล ชาวลัทธิเหตุวิสัยเห็นว่า ความเป็นจริงของทฤษฎีของเขาได้รับการสนับสนุนจากความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ แต่ถ้าวเอลลองพิจารณาเปรียบเทียบหลักการ (Maxim) ของลัทธิเหตุวิสัย กับทฤษฎี หรือกฎทางวิทยาศาสตร์แล้ว เราจะเห็นว่ามี ความแตกต่างกันหลายประการ

หลักการของลัทธิเหตุวิสัย เป็นการกล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่า "ทุกเหตุการณ์ต้องมีสาเหตุ" สมมติให้หลักการนี้เป็น D และเปรียบเทียบกับข้อความที่ว่า "เหล็กทุกชิ้นจะขยายตัวเมื่อได้รับความร้อน" ข้อความหลังซึ่งมีลักษณะเป็นกฎทางวิทยาศาสตร์ มีประเด็นที่น่าสังเกต คือ

- 1) จะต้องได้รับการยืนยันจากเหตุการณ์ที่สังเกตได้ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สนับสนุนกฎนี้ เหล็กहारอยชิ้น นานหนักต่างกัน รูปร่างต่างกัน มาจากแหล่งที่ต่างกัน เมื่อได้รับความร้อนแล้วจะขยายตัวทั้งนั้น นี่เป็นการสนับสนุนข้อความที่ว่า "เหล็กทุกชิ้นจะขยายตัวเมื่อได้รับความร้อน"
- 2) ถ้ามีเพียงครั้งเดียวที่เหล็กไม่ขยายตัวเมื่อได้รับความร้อน ทั้ง ๆ ที่เราสังเกตดูอย่างรอบคอบ ไม่มีที่สงสัยแล้ว ข้อความนี้ก็จะเป็นข้อความที่แย้งได้ทันที
- 3) กฎซึ่งหยาบและงาย ๆ ที่ว่า "เหล็กทุกชิ้นจะขยายตัวเมื่อได้รับความร้อน" นี้ มันสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นขบวนการทางวิทยาศาสตร์กับกฎสากลอื่น ๆ อีกมากมายที่เกี่ยวกับความเป็นไปของสสารเมื่อได้รับความร้อน เกี่ยวกับส่วนประกอบที่เป็นโมเลกุลและอะตอมของเหล็ก เกี่ยวกับลักษณะของความร้อน และอื่น ๆ เป็นต้น ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอันนี้ เพิ่มความเชื่อถือให้แกกฎใดกฎหนึ่งได้มากยิ่งขึ้น เป็นการชี้ให้เห็นว่ามันมีความสัมพันธ์กับกฎอื่น ๆ ซึ่งได้รับการตั้งขึ้นมาอย่างดีแล้วจำนวนมากมาย

เมื่อพิจารณาหลักการ D ของลัทธิเหคุวิสัย เปรียบเทียบกับประเด็นทั้งสามนี้จะเห็นว่า

1) เราถือเอาทุก ๆ กรณีที่เห็นว่า มีความสัมพันธ์ทางความเป็นสาเหตุและผลกันมาเป็นสิ่งสนับสนุน D แต่ D นั้นมีขอบเขตกว้างขวางมากกว่ากฎทางวิทยาศาสตร์ทุกกฎ เช่น กฎทางวิทยาศาสตร์บ่งถึงเฉพาะความเป็นไปอันแน่นอนอันหนึ่งของเหล็กที่ได้รับความร้อน แต่ D กล่าวถึงทุก ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทุกสถานที่ ทุกเวลาด้วย

2) ถ้าเราไม่อาจจะหาสาเหตุของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งได้ เราก็ไม่ถือเอาการหาสาเหตุไม่ได้นี้มาเป็นหลักฐานคัดค้าน D เรากลับคิดว่า เราค้นหาไม่พ้อหรือบอกว่า เรายังไม่มีความสามารถพอที่จะหาสาเหตุของมันได้ หรือเรายังไม่มีความเชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีเพียงพอที่จะศึกษาได้อย่างละเอียดครบถ้วน เราไม่คิดเลยว่า เหตุการณ์นั้นไม่มีสาเหตุ คือ ไม่ยอมรับว่า D ผิด แต่กฎทางวิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ผิดได้ ถ้าหากไม่เป็นไปตามกฎแม้เพียงครั้งเดียว ส่วนหลักการของลัทธิเหคุวิสัย คือ D ไม่อาจจะทำให้ผิดได้เลย

3) จากความจริงที่ว่า D เป็นข้อความที่กว้างที่สุด ความน่าเชื่อถือของมันไม่อาจจะทำให้มากขึ้นได้ โดยอาศัยความสัมพันธ์กับกฎทางวิทยาศาสตร์อื่น ๆ เพราะไม่มีกฎที่ตั้งขึ้นแล้วกฎใดกว้างเท่ากับหลักการ (Maxim) อันนี้พอที่จะนำมาสนับสนุนมันได้ มันเป็นหลักการที่กว้างที่สุดแล้ว

จะเห็นว่าถ้าพิจารณาให้ถี่แล้ว ความน่าเชื่อถือแบบกฎทางวิทยาศาสตร์ใน D ไม่มีอยู่เลย และถ้าจะถือว่า ทุกเหตุการณ์ต้องมีสาเหตุ และการกระทำของมนุษย์ทุกครั้งต้องมีสาเหตุเป็นข้อความที่เป็นจริง เราก็ไม่อาจจะคิดได้ว่า มันเป็นจริงโดยอาศัยความสำเร็จของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาสนับสนุน อย่างไรก็ตาม ถึงหลักการของลัทธิเหคุวิสัยจะบอกว่าเป็นจริงไม่ได้โดยอาศัยวิทยาศาสตร์ ก็ไม่ได้หมายความว่า มันจะเป็นจริงไม่ได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ เป็นการยากที่จะรู้ว่า เราจะพิสูจน์ความจริงของข้อความซึ่งต้องการบ่งถึงทุก ๆ ส่วนของจักรวาล และทุก ๆ เวลาได้อย่างไรทางหาก นักปรัชญาบางคนเห็นว่า แม้หลักการ

ของลัทธิเหตุวิสัยจะบอกไม่ได้ว่าเป็นความจริงแบบข้อความทางวิทยาศาสตร์ แต่มันก็เป็น การวางเงื่อนไขไว้ล่วงหน้า (precondition) ให้แก่ความจริงของวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์อาจจะดำเนินไปไม่ได้ถ้าเราไม่เชื่อไว้ก่อนว่าทุกเหตุการณ์ต้องมีสาเหตุ แต่ เรื่องนี้ก็อาจจะแย้งได้ว่า วิทยาศาสตร์จะดำเนินไปได้เช่นกันถ้าเรายอมรับสมมุติฐานที่ว่า เหตุการณ์เป็นส่วนมากมีสาเหตุ

ลัทธิเหตุวิสัย ต้องสั่นคลอนมากขึ้นไปอีก จากผลของการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ในศตวรรษที่ 20 นักฟิสิกส์ในศตวรรษนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า มีเหตุการณ์อย่างน้อยสองประเภท ที่เกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ และไม่สามารถจะกำหนดได้แน่นอน คือการส่ง (emission) อนุภาคอัลฟา อิเล็กตรอน และรังสีแกมมา โดยเรดิโอแอคทีฟ (radio active material) และการกระโดดของอิเล็กตรอนจากวงโคจร (orbit) หนึ่งไปยังอีกวง หนึ่งภายในอะตอม การกล่าวหาว่าเหตุการณ์ทั้งสองนี้เกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุที่จะกำหนดลงไป ให้แน่นอนนั้น ไม่ได้หมายความว่า ปัจจุบันนักฟิสิกส์ยังไม่สามารถจะระบุกฎเกณฑ์หรือความ สม่่าเสมอของมัน ความเห็นโดยทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญทางนี้ เห็นว่าเหตุการณ์อันนี้ไม่ได้อยู่ ในกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล การเกิดขึ้นของมันไม่สามารถจะทำนายได้ และความ ไม่สามารถจะทำนายได้นี้ไม่ใช่เป็นเพราะความจำกัดของความรู้ ความชำนาญ และสติปัญญา ของมนุษย์ แต่โดยหลักการแล้ว เหตุการณ์อันนี้ทำนายไม่ได้จริง ๆ

จากผลของการค้นคว้านี้ ไฮเซนเบิร์ก (Heisenberg) ได้เสนอกฎแห่ง ความไม่แน่นอน (principle of uncertainty) อันมีชื่อเสียงของเขาขึ้น ในปี ค.ศ. 1927 เป็นผลให้ความเชื่อของลัทธิเหตุวิสัยคลอนลง และเป็นการยืนยันความเชื่อ ของลัทธิเหตุวิสัย (indeterminism) ให้เข้มแข็งมากขึ้น นักฟิสิกส์ส่วนใหญ่หันมายึด หลักอันนี้ แต่ก็มีนักฟิสิกส์ผู้ยิ่งใหญ่หลายคน ที่ยังยึดมั่นอยู่กับความคิดแบบเหตุวิสัย ซึ่งก็ถูก เรียกว่าเป็นพวกหัวเก่า เช่น แมกซ์ แพลงก์ (Max Planck) เออร์วิน โชรดิงเงอร์ (Erwin Schrodinger) และ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) เป็นต้น

ความจริงความคิดที่ว่า มีเหตุการณ์ทางกายภาพบางอย่างที่ไม่อยู่ในกฎของความ เป็นสาเหตุและผล ไม่มีความแน่นอน และไม่สามารถจะทำนายได้นั้น ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ส (Charles Sanders Peirce) โค้เสนอไว้ก่อนแล้ว เพียร์ส เป็นนักฟิสิกส์ และนักปรัชญารุ่นหลังนิวตัน คนแรกที่ยอมรับว่า ในบางกรณีสิ่งที่เราเห็นว่าแน่นอน มี กฎเกณฑ์ตายตัวนั้นไม่แน่นอนเลย ความไม่แน่นอนนั้นอาจจะมีระดับความมากน้อยต่างกัน เขาชี้ให้เห็นว่า เหตุวัตถุทั้งหลาย ก็คือการเคลื่อนไหวของโมเลกุล¹ ซึ่งหาความแน่นอน ไม่ได้ ถ้าเรามองวัตถุในฐานะที่เป็นวัตถุที่ปรากฏแก่สายตาเรา มันก็เป็นสิ่งที่ดำเนินไป ตามกฎที่แน่นอนของนิวตัน แต่ถาพิจารณามันในฐานะที่เป็นการเคลื่อนไหวของโมเลกุล กฎเกณฑ์ที่แน่นอนต่าง ๆ ก็ใช้กับมันไม่ได้ ปรากฏการณ์ของมันเป็นไปตามโอกาส (chance) หรือความน่าจะเป็น (probability) เท่านั้น ความเชื่อนี้ ไม่ขัดกับฟิสิกส์ของนิวตัน แต่อย่างใด เพราะพิจารณากันคนละระดับ และยังเข้ากันได้กับกฎแห่งความไม่แน่นอนใน ควอนตัมฟิสิกส์อีกด้วย

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นข้อถกเถียงของนักปรัชญาทั้งสองฝ่ายที่สนับสนุนความคิด ของฝ่ายตน ต่างก็ยืนยันทัศนะของตนและปฏิเสธทัศนะของอีกฝ่ายหนึ่ง ในระหว่างนักปรัชญา ทั้งสองฝ่ายนี้ มีนักปรัชญาอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งอันนี้ โดยพยายาม ประนีประนอมความคิดของทั้งสองฝ่ายว่าไม่ได้ขัดแย้งกัน เป็นความจริงด้วยกัน นักปรัชญา ที่พยายามประนีประนอมทัศนะทั้งสองนี้แบ่งออกได้สองกลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่า การกระทำ ของมนุษย์มีสาเหตุ และสามารถจะทำนายได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า มนุษย์ไม่มีเสรีภาพ กลุ่มนี้มีหลายคน เช่น เดวิด ฮูม (David Hume) จอห์น สจวต มิลล์ (John Stuart Mill) เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวถึงวิธี แก้ปัญหาของ ฮูม โดยสังเขปเท่านั้น อีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มที่เชื่อทฤษฎีวิวัฒนาการแบบก้าว

¹ ผู้สนใจดูเพิ่มเติมใน Collected Papers of Charles Sanders Peirce, 1935.

กระโดด (emergent evolution) หรือวิวัฒนาการสร้างสรรค์ (creative evolution) กลุ่มนี้จะกล่าวถึงทัศนะของ แบร์ก ซ็อง (Henri Bergson) พอเป็นตัวอย่างเท่านั้น

ฮูม เชื่อว่า คนเราทุกคนต่างก็เชื่อความนิยมมีเสรีภาพ และเชื่อว่าการกระทำของมนุษย์ต้องมีสาเหตุ เช่นเดียวกับเหตุการณ์อื่น ๆ ปัญหาที่ถกเถียงกันมานั้นเกิดจากความสับสนในการใช้คำ และความหมายของคำที่เกี่ยวข้องของทางหาก เริ่มตั้งแต่ความสับสนเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องความเป็นสาเหตุและผล ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เขาจึงได้วิเคราะห์ความหมายของคำว่า สาเหตุ (cause) และ ผล (effect) เพื่อให้เข้าใจกันอย่างถูกต้องก่อน

ฮูม เห็นว่า ที่เรากล่าวว่าอะไรเป็นสาเหตุของอะไรนั้น ความจริงมันมีความสัมพันธ์กันเพียงว่า สิ่งหนึ่งซึ่งเรียกว่าสาเหตุ เกิดขึ้นก่อน แล้วมีสิ่งหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผล ตามมา ความรู้จากประสบการณ์ของเราชี้ให้เห็น เราไม่อาจจะบอกได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นก่อน "ทำให้เกิด" สิ่งก็ตามมาทีหลัง ลูกบิลล์ผลักลูกที่หนึ่ง เคลื่อนที่ไปกระทบลูกที่สอง แล้วลูกที่สองก็เคลื่อนที่ไป สิ่งที่เราประจักษ์ได้แน่ชัดก็คือ ลูกที่หนึ่งเคลื่อนที่ไปกระทบลูกที่สอง แล้วลูกที่สองก็เคลื่อนที่ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันเท่านั้น เราจะพูดเกินเลยไปจากประสบการณ์ของเราไปไม่ได้ว่า ลูกที่หนึ่ง "เป็นสาเหตุ" ให้ลูกที่สองเคลื่อนที่ การพูดเช่นนี้เป็นการพูดที่นอกเหนือไปจากความตรึงตรา (impression) อันเป็นประสบการณ์โดยตรงของเรา ความสัมพันธ์ของสาเหตุกับผลจึงเป็นเพียงความต่อเนื่องกันของเหตุการณ์เท่านั้น ที่เรากล่าวว่าสาเหตุเช่นนี้ "ทำให้เกิด" ผลเช่นนี้ เป็นคำกล่าวที่เกิดขึ้นจากความคิด (ideas) ของเราเท่านั้น หากใดเกิดจากประสบการณ์ของเราไม่ เพราะประสบการณ์ของเราประจักษ์เฉพาะความต่อเนื่องของเหตุการณ์เท่านั้น

เมื่อ ฮูม ให้ความหมายของความเป็นสาเหตุและผลดังนี้ เขาจึงเห็นว่าปัญหาที่ว่า การกระทำของมนุษย์มีสาเหตุทุกครั้งไปหรือไม่ ก็คือปัญหาที่ว่า มีอะไรบางอย่างเกิดขึ้นต่อเนื่องกับการกระทำของมนุษย์ทุกครั้งไปหรือไม่ เท่าที่สังเกตได้นั้นการกระทำใด ๆ ก็

ตามจะต้องมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจ (motives) อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ คือมีความ
 ต่อเนื่องกับแรงจูงใจนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่า แรงจูงใจเป็นสาเหตุของการกระทำของมนุษย์
 แรงจูงใจนี้อาจเป็นผลมาจากความเคยชิน ขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษาอบรม หรือ
 อื่น ๆ แต่ก็คือว่าเป็นส่วนประกอบของตัวเรา การกระทำที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจภายในของ
 เรา จึงเป็นการกระทำของเราเอง หรือเรียกว่า เป็นการกระทำตามเสรีภาพของเรา
 คำว่าเสรีภาพของ ฮูม จึงหมายความว่า เป็นความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ให้เป็นไป
 ตามการกำหนดของเจตจำนงของตนเอง ¹ นั่นคือเป็นไปตามแรงจูงใจของตนเอง นี้
 เป็นการให้คำจำกัดความที่ถือว่า การกระทำของมนุษย์มีเสรีภาพและมีสาเหตุด้วย การกล่าว
 ว่าการกระทำของมนุษย์มีสาเหตุจึงไม่ได้หมายความว่า การกระทำนั้นไม่มีเสรีภาพดังที่เข้าใจ
 กัน แต่การกระทำจะไม่มีเสรีภาพหรือเป็นอิสระ ถ้าหากมีสิ่งภายนอกที่นอกเหนือจากแรง
 จูงใจของตนเองมาบังคับ

ความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพเช่นนี้ของฮูม ไม่ได้ช่วยให้มนุษย์ต้องเว้นจากความรับผิดชอบ
 ต่อการกระทำของตนเอง การกระทำที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกับแรงจูงใจภายใน เป็น
 การกระทำที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบ ทางกฎหมายมีสมมุติฐานเอาไว้ว่า แรงจูงใจภายในหรือ
 เจตนาของตนเองมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตน การกระทำที่เป็นไปตามแรงจูงใจภายใน
 ตนเอง จึงเป็นการกระทำที่ผู้กระทำต้องรับผิดชอบ และต้องถูกลงโทษถ้าหากเป็นการ
 กระทำที่ผิดกฎหมาย ฮูม เชื่อว่าจากพฤติกรรมของมนุษย์ เราสามารถจะสืบสาวถึงแรง
 จูงใจ หรือเจตนาของพฤติกรรมนั้นได้ ไม่เช่นนั้นแล้วเราจะลงโทษผู้ที่ทำผิดไม่ได้ ถ้า
 หากไม่รู้ว่าการกระทำของเขาเกิดจากเจตนาของเขาเอง หรือเกิดจากแรงผลักดันภายนอก
 อื่น ๆ นอกจากนั้นถ้าเรารู้เจตนาหรือแรงจูงใจของคนใดคนหนึ่งแล้ว เราก็สามารถทำนาย
 พฤติกรรม หรือการกระทำที่จะเกิดตามเจตนา นั้นได้ นั่นแสดงว่าพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ทำนาย
 ได้

¹ Edward, (ed.) The Encyclopedia of Philosophy, p. 367.

เราจะเห็นว่า สุม พยายามชี้ให้เราทำความเข้าใจความหมายของคำว่า สาเหตุ และผล และเข้าใจความหมายของเสรีภาพ ถ้าเข้าใจความหมายของคำเหล่านี้ตามนัยที่ สุม กล่าวมาแล้ว จะทำให้มองเห็นได้ชัดว่าเสรีภาพ ความรับผิดชอบ ไม่ขัดแย้งกับความ เป็นสาเหตุและผล หรือกับความเชื่อของลัทธิเหตุวิสัยเลย ทั้งสองไปควบกันได้เป็น อยางดี

สำหรับแบร์กซ็อง เขาแก้ปัญหาเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการ โดยถือว่า มนุษย์มีฐานะพิเศษกว่าสัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิต ตรงที่มนุษย์มีอิสระ หลุดพ้นจาก การจองจำของกฎธรรมชาติ เขากล่าวว่า ความสำนึกของสัตว์แม่ประเภทที่นับว่าฉลาดที่สุด ก็ยังแตกต่างกับความสำนึกของมนุษย์ ความสำนึกของมนุษย์มีความหมายเช่นเดียวกับ การคนควา และเสรีภาพ เป็นการคนควาอย่างอิสระ ส่วนการคนควาของสัตว์เคี้ยวจวน ไม่มีอะไรมากไปกว่าการถูกจำกัดขอบเขตอยู่ในพฤติกรรมที่เคยชินในประเภทของมันเท่านั้น จะมีก็เพียงบางครั้งที่มันสามารถขยายขอบเขตนี้ได้สำเร็จ แต่สำหรับมนุษย์แล้ว ความสำนึก หรือการคนควาใดหลุดพ้นไปสู่อิสระภาพโดยสิ้นเชิง สมองของเรา สังคมของเรา และ ภาษาของเรา ล้วนเป็นสัญลักษณ์ภายนอก ที่แสดงถึงความสูงเด่นของมนุษย์ และเป็นสิ่ง ที่ชี้ให้เห็นว่า วิวัฒนาการของชีวิตได้ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม และเป็นข้อพิสูจน์ว่า มนุษย์เราแตกต่างกับสัตว์ทั้งหลายไม่ใช่ระดับชี้คขึ้น แต่เป็นระดับประเภทเลยทีเดียว¹ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่มีการคนควา การตัดสินใจทุกครั้งที่เป็นไปโดยเสรี การ เคลื่อนไหวทุกอย่างของอินทรีย์ที่เป็นไปเอง ย่อมจะเพิ่มอะไรให้แก่เอกภพเสมอ ความ เป็นจริงก็คือการสร้างสรรคเรื่อยไปไม่รู่จบนั้นเอง และเสรีภาพก็แทรกอยู่ในโครงสร้าง ของความเป็นจริงอันนี้ แบร์กซ็อง เห็นว่า เนื้อสาร ของชีวิตก็คือเวลาอันหมายความว่า กาลันคร (duration) และกาลันครนี้ก็หมายถึง การคนควาใหม่ การสร้างสรรคแบบ

¹ Henri Bergson, Creative Evolution, คัดจาก จี. ที คัมปลิว แพตทริก (กิริติ บุญเจือ แปล) ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 254.

ใหม่ ๆ การทำงานอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ ๆ นี้เป็นผลของเสรีภาพ ฉะนั้น
เสรีภาพจึงเป็นสาระสำคัญของชีวิต หรือชีวิตก็คือเสรีภาพ การแสดงออกของเสรีภาพก็คือ
การแสดงออกของตัวตน (self) นั่นเอง

เมื่อเราเข้าใจธรรมชาติของชีวิตเช่นนี้ ปัญหาเรื่องเสรีภาพที่ขัดกับลัทธิเหตุผลก็
ก็หมดสิ้นไป ความจำเป็นหรือการกำหนดนั้นมีอยู่เฉพาะในสสาร หรือวัตถุเท่านั้น สำหรับ
มนุษย์แล้วแน่นอนว่าไม่ใช่สิ่งที่เราจะต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่าง เพราะ
การทำเช่นนั้นก็เป็นกาหนดเราอยู่ที่ ฉะนั้นอนาคตจึงเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่
ต้องกระทำ ไม่ใช่สิ่งที่เราต้องเลือกเอาจากหลาย ๆ สิ่ง เราต้องทำการเปลี่ยนแปลง
ตัวตนของเราเองให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ แบร์กซ็อง กล่าวว่

สตสารมีภาวะจำเป็น ส่วนความสำนึกมีภาวะเสรี แม้จะตรงกันข้ามกันอย่างเต็มที่
เช่นนี้ ชีวิตก็ยังสามารถพบวิธีประนีประนอมกันจนได้ นี่แหละคือความหมายอันแท้
จริงของชีวิต นั่นคือ เสรีภาพแทรกตัวเองเข้าไปในความจำเป็น เพื่อกวควบคุมใช้ให้
เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง ชีวิตคงจะเป็นไปไม่ไคถาหากกวางาสสารแข็งทื่อตายตัวชนิด
ที่ไม่มีทางยืดหยุ่นใดเลย ¹

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Henri Bergson, Mind-Energy, Lectures and Essays, คัดจาก
จี. ที. คัมลิว. แพตทริก (เกิร์ต บัญเจือ แบล) ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 256.